

Έντυπο Προσωρινό Υλικό στα Θρησκευτικά Β' Λυκείου

Θρησκεία και Κοινωνία

Τόμος 1ος

Έντυπο Προσωρινό Υλικό στα Θρησκευτικά Β' Λυκείου Θρησκεία και Κοινωνία

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της Επιτροπής Εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών
Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) - Νέο
Πρόγραμμα Σπουδών. Το παρόν υλι-
κό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρό-
γραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκ-
παιδευτικού.**

Στη σύνταξη και επιμέλεια του έντυπου προσωρινού υλικού για τα Θρησκευτικά Β΄ Λυκείου συνεργάστηκαν τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων Λυκείου. Η παρούσα έκδοση στηρίζεται στην εργασία της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων, που έχει ήδη αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ. Για το νέο υλικό που περιλαμβάνεται στην παρούσα έκδοση και για την επιμέλεια του υπάρχοντος συνεργάστηκαν με την Εύη Βουλγαράκη, μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων, οι παρακάτω θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Σουλτάνα Γκαργκάνα
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Έφη Ψαρογιώργου
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Επιμέλεια | Σχεδιασμός και μορφοποίηση φακέλου | Τεχνική επεξεργασία φωτογραφιών:

Εύη Βουλγαράκη, Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Γεώργιος Στριλιγκάς, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων

Εικόνα Εξωφύλλου και Οπισθοφύλλου: Γραφιστική σύνθεση που περιλαμβάνει λεπτομέρεια του έργου της Ολυμπιάδος Κελαϊδή, Η Κιβωτός του Νώε.

Στο βιβλίο οι μεταφράσεις των κειμένων της Αγίας Γραφής είναι της Βιβλικής Εταιρίας. Η μετάφραση του Κορανίου στα ελληνικά, όπου δεν σημειώνεται διαφορετικά, είναι της έκδοσης του βασιλιά Φαντχ μπιν Αμπντουλαζίζ αλ Σαούντ, Μεδίνα.

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**ΕΝΤΥΠΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΑ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ**

Θρησκεία και Κοινωνία

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΑΘΗΝΑ

Πρόλογος

Αγαπητοί μαθητές, αγαπητές μαθήτριες,

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι στην πραγματικότητα ένας φάκελος υλικού, φτιαγμένος με αγάπη και μεράκι. Πρόκειται για μια ανθολογία ποικίλων κειμένων (επιλεγμένα από παλαιότερη αλλά και σύγχρονη βιβλιογραφία) και εικαστικού υλικού: φωτογραφίες αλλά και έργα τέχνης παλαιότερων και σύγχρονων καλλιτεχνών.

Το υλικό δομήθηκε σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου Προγράμματος Σπουδών, τις παιδαγωγικές προϋποθέσεις του, τα καινοτομικά

χαρακτηριστικά του, τις μεθόδους διδασκαλίας και το πλαίσιο αξιολόγησης που προβλέπει. Επιχειρήθηκε μια ανανέωση και αναβάθμιση του μαθήματος των Θρησκευτικών με βάση τις δικές σας ανάγκες στη σύγχρονη κοινωνία όπου ζείτε, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τη γειτονιά σας και το περιβάλλον του σχολείου σας, τη χώρα μας αλλά και τον μεγάλο και ποικιλόμορφο κόσμο μας. Στο μάθημα αυτό δε θα είστε παθητικοί δέκτες· μέσα από την ενεργή σας στάση και συμμετοχή στη μαθησιακή διαδικασία, θα κατακτάτε γνώσεις χρήσιμες και αναγκαίες στο πλαίσιο του θρησκευτικού γραμματισμού, δεξιότητες επικοινωνίας, κατανόησης και συνεργασίας με-

ταξύ σας, αλλά και θα εμβαθύνετε στην προσωπική σας αυτογνωσία και την προσωπική τοποθέτηση απέναντι σε όψεις του θρησκευτικού φαινομένου.

Καθώς θα ξεφυλλίζετε σιγά σιγά το βιβλίο, θα ανακαλύψετε πως φέτος θα έχετε την ευκαιρία να έρθετε σε επαφή με έννοιες όπως «Θεός», «Θρησκεία», «Κοινωνία», «Πολιτισμός», «Ηθική», και τις επιμέρους έννοιες για την καθεμιά απ' αυτές. Αυτή η επαφή θα έχει αξία αλλά και νόημα όταν ξεκινήσει πρώτα από την ήδη υπάρχουσα δική σας εμπειρία και γνώση, αυτή που έχετε αποκτήσει όχι μόνο από το μάθημα των Θρησκευτικών αλλά και απ' όλη την παιδεία και κουλτούρα που έχετε αποκτήσει εντός

και εκτός σχολείου μέχρι τώρα. Τα Θρησκευτικά δεν θα είναι για σας ένα μάθημα που πρέπει να απομνημονεύσετε –κάθε άλλο–, αλλά μια γλώσσα, στην οποία θα κινείστε με όλο και μεγαλύτερη άνεση.

Το υλικό αυτό είναι ένα κίνητρο κι ένα ερέθισμα, μια αφορμή ώστε, σε συνεργασία με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας καθώς και με τον καθηγητή σας, να ανακαλύψετε, να διερευνήσετε, να οικοδομήσετε, να αναλύσετε, να ερμηνεύσετε, να βιώσετε, να μοιραστείτε, να πλουτίσετε και να αξιολογήσετε κριτικά αυτή τη γνώση και εμπειρία.

Αυτό θα επιτευχθεί μόνο μέσα από τη δική σας ενεργή δράση, αξιοποιώντας εκτός από τον

προφορικό και γραπτό λόγο, τις νέες τεχνολογίες και την καλλιτεχνική έκφραση. Η διαδικασία ας γίνει αφορμή για να μπορείτε μόνοι σας να παίρνετε θέση πάνω στα θεμελιώδη θέματα που θα σας απασχολήσουν φέτος, σεβόμενοι την ελευθερία αλλά και τη διαφορετικότητα άλλων θέσεων και απόψεων, έτσι όπως εκφράζονται μέσα από μια μεγάλη ποικιλία αναφορών. Εμείς, δεν απομένει παρά να σας ευχηθούμε καλό ταξίδι σ'αυτή τη νέα σας εξερεύνηση και καλή επιτυχία στους στόχους που θα θέτετε σε κάθε σταθμό εμπειρίας και γνώσης! Άλλωστε τίποτε δεν χαρίζεται, όλα κατακτιώνται στην παιδεία όπως και στη ζωή!

**Ο Παντοκράτωρ. Φορητή εικόνα διά
χειρός Φωτεινής Παπαντωνίου. Δια-
στάσεις 1 x 1 μ.**

**ΘΕΟΣ
ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ
ΒΙΩΜΑ
ΛΥΤΡΩΣΗ
ΑΘΕΪΑ**

11 / 9

1.1. ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Αποκαλύψεις στη ζωή των ανθρώπων

Η αποκάλυψη του Θεού στον Χριστιανισμό και στις άλλες θρησκευτικές παραδόσεις

Η Κλήση του Μωυσή

¹Ο Μωυσής έβοσκε τα πρόβατα του Ιοθόρ, του πεθερού του, ιερέα της Μαδιάμ. Κάποτε, οδηγώντας τα πρόβατα πέρα από την έρημο, έφτασε στο βουνό του Θεού, το Χωρήβ. ²Τότε του φανερώθηκε ο άγγελος του Κυρίου μέσα σε πύρινη φλόγα που έβγαινε από μια βάτο. Ο Μωυσής είδε πως ενώ η βάτος είχε πάρει φωτιά κι ήταν μέσα στις φλόγες, δεν καιγόταν να γίνει στάχτη. ³Είπε, λοιπόν: «Ας πάω, να δω αυτό το παράδοξο θέαμα: γιατί δεν καίγεται η βάτος;». ⁴Όταν ο Κύριος είδε ότι ο Μωυσής πλησίαζε για να παρατηρήσει, του φώναξε μέσα από

τη βάτο: «Μωυσή, Μωυσή». Αυτός απάντησε: «Ορίστε».

⁵«Μην πλησιάσεις εδώ», είπε ο Κύριος. «Βγάλε τα σανδάλια σου από τα πόδια σου, γιατί ο τόπος όπου στέκεσαι είναι τόπος άγιος. ⁶Εγώ», του λέει, «είμαι ο Θεός των προγόνων σου, ο Θεός του Αβραάμ, ο Θεός του Ισαάκ και ο Θεός του Ιακώβ». Τότε ο Μωυσής σκέπασε το πρόσωπό του, γιατί φοβόταν να κοιτάξει τον Θεό.

⁷Ο Κύριος συνέχισε: «Είδα τη δυστυχία του λαού μου στην Αίγυπτο, και άκουσα την κραυγή τους εξαιτίας των καταπιεστών τους. Ξέρω τα βάσανά τους. ⁸Γι' αυτό κατέβηκα να τους γλιτώσω από τους Αιγύπτιους και να τους φέρω από αυτή τη χώρα, σε μια χώρα μεγάλη και εύφορη, στη χώρα όπου ρέει γάλα και

μέλι, εκεί που τώρα κατοικούν οι Χαναναίοι, οι Χετταίοι, οι Αμορραίοι, οι Φερεζαίοι, οι Ευαίοι και οι Ιεβουσαίοι. ⁹Και τώρα που η κραυγή των Ισραηλιτών έφτασε ως εμένα, και είδα πώς τους καταπιέζουν οι Αιγύπτιοι, ¹⁰τώρα εγώ σε στέλνω στον Φαραώ, να βγάλεις τον λαό μου, τους Ισραηλίτες, από την Αίγυπτο».

¹¹Ο Μωυσής είπε στον Θεό: «Ποιος είμαι εγώ, για να πάω στον Φαραώ και να βγάλω τους Ισραηλίτες από την Αίγυπτο;».

¹²«Εγώ θα είμαι μαζί σου», του απάντησε ο Θεός. «Και να ποιο θα είναι το σημείο ότι εγώ σε έστειλα: Όταν θα βγάλεις τον λαό από την Αίγυπτο, θα λατρεύσετε τον Θεό σ' αυτό εδώ το βουνό».

13 Αλλά ο Μωυσής είπε πάλι:
«Καλά, εγώ θα πάω στους Ισραηλίτες και θα τους πω, “ο Θεός των προγόνων σας με έστειλε σ’ εσάς”. Αυτοί όμως θα με ρωτήσουν “ποιο είναι το όνομά του;” Τι θα τους πω;».

14 Τότε ο Θεός απάντησε στον Μωυσή: «Εγώ είμαι εκείνος που είμαι («Έγώ είμι ό ΐΩν»). Έτσι», του λέει, «θα μιλήσεις στους Ισραηλίτες: “Εκείνος που είναι μ’ έστειλε σ’ εσάς”».

Έξοδος, 3, 1-14.

Καινή Διαθήκη, Η Μεταμόρφωση του Χριστού

Μτ 17, 1:

¹ Ύστερα από έξι μέρες, παίρνει ο Ιησούς μαζί του τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, τον αδερφό του, και τους ανεβάζει σε ένα ψηλό βουνό.

Λκ 9, 29-31:

²⁹ Την ώρα που προσευχόταν, η όψη του προσώπου του έγινε διαφορετική και τα ρούχα του άσπρα κι αστραφτερά. ³⁰ Ξαφνικά δύο άντρες άρχισαν να μιλούν μαζί του: ήταν ο Μωυσής και ο Ηλίας, ³¹ οι οποίοι παρουσιάστηκαν με λαμπρότητα και μιλούσαν για τον θάνατό του στην Ιερουσαλήμ, με

τον οποίο θα εκπλήρωνε την αποστολή του.

Μτ 17, 4-9:

4 Και είπε ο Πέτρος στον Ιησού: «Κύριε, είναι ωραία να μείνουμε εδώ! Αν θέλεις, να κάνουμε εδώ τρεις σκηνές: μια για σένα, μια για τον Μωυσή και μια για τον Ηλία».

5 Ενώ μιλούσε ακόμα, ένα φωτεινό σύννεφο τους σκέπασε, και μέσα από το σύννεφο ακούστηκε μια φωνή που έλεγε:

«Αυτός είναι ο αγαπημένος μου Υιός, αυτός είναι ο εκλεκτός μου, αυτόν να ακούτε».

6 Όταν το άκουσαν οι μαθητές, έπεσαν με το πρόσωπο στη γη

και φοβήθηκαν πολύ.

⁷Τους πλησίασε τότε ο Ιησούς, τους άγγιξε και τους είπε: «Σηκωθείτε και μη φοβάστε».

⁸Σήκωσαν τότε τα μάτια τους και δεν είδαν κανέναν άλλον, παρά τον ίδιο τον Ιησού μόνον του.

⁹Ενώ κατέβαιναν από το βουνό, τους πρόσταξε: «Μην πείτε σε κανέναν αυτό που είδατε, ώσπου να αναστηθώ από τους νεκρούς».

Κοράνιο, Αλ Μπάκαρα

²Αυτό το βιβλίο είναι αναμφίβολο. Σ' αυτό θα βρουν καθοδήγηση εκείνοι που φοβούνται τον Αλλάχ.

³Εκείνοι που πιστεύουν στον Αόρατο, που τηρούν τις προσευχές τους αδιάκοπα, και μοιράζουν ό,τι

Εμείς τους έχομε προσφέρει. ⁴Κι εκείνοι που πιστεύουν στην Αποκάλυψη που σου εστάλη και που παλαιότερα είχε σταλεί και που έχουν (στις καρδιές τους) τη βεβαιότητα της μετά θάνατον Ζωής. ⁵Αυτοί μόνο καθοδηγούνται (σωστά) απ' τον Κύριό τους κι είναι αυτοί οι ευδόκιμοι.

Το Ιερό Κοράνιο, Αλ-Μπάκαρα (Η Αγελάδα) 2:2-5.

**Το νόημα της Αποκάλυψης
στον Χριστιανισμό και στις
αποκαλυπτικές θρησκείες**

Θεοφάνεια και Αποκάλυψη

Αποκάλυψη του Θεού σημαίνει Θεοφάνειες στην κτίση και την ιστορία· συγχρόνως επισημαίνει την

ριζική διαφορά μεταξύ δημιουργού και δημιουργήματος, όντος και μη όντος, ακτίστου και κτιστού... Έτσι ο Θεός μολονότι ακατάληπτος ως προς την ουσία του, γίνεται καταληπτός δυναμικά κατά τις ενέργειες. Και τούτο είναι έργο μόνο των θεοφανειών, οι οποίες με αυτό τον τρόπο γίνονται γέφυρες ή κρίκοι που συνδέουν τη θεότητα με την κτίση. Ιστορία, κτίση, σύμβολα και κάθε γνώση, αποτελούν τον μοναδικό δρόμο αυτής της αποκάλυψης.

Η ίδια η δημιουργία οφείλεται σε μια φανέρωση του Θεού, σε μια θεοφάνεια. Ολόκληρη η ιστορία της Π.Δ. γράφεται δια μέσου θεοφανειών. Κι αυτή η ιστορία είναι η απαρχή της ιστορίας της θείας οικονομίας. Δημιουργία, παράδεισος, πτώση, δραματικές συνέπειες,

εκλογή περιούσιου λαού, μετακινήσεις, έξοδοι, πόλεμοι, προφήτες ιερείς βασιλιάδες, τα πάντα παρελαύνουν σε μια ιστορική πορεία, όπου φανερώνεται ο Ζωντανός και κοινωνικός Θεός. Ο πατριάρχης Αβραάμ φιλοξενεί την ίδια την Αγία Τριάδα· σ' ορισμένους αποκαλύπτεται με τη νεφέλη, τα όνειρα και τα οράματα, ενώ στο Μωυσή μιλάει «στόμα με στόμα», ...ο προφήτης Ηλίας τον είδε στη “λεπτή αύρα”... Είναι ο ίδιος Θεός που παρουσιάστηκε “αυτοπροσώπως” και έδωσε τον νόμο, μίλησε δια μέσου των προφητών και στην τελευταία φάση της περιόδου αυτής ενανθρώπησε (έγινε άνθρωπος) για όλους τους ανθρώπους. Σε κάθε φάση της πορείας, στην προϊστορία και την ιστορία, είναι ο ίδιος ο τριαδικός Θεός που κάνει την παρουσία

του... Ο απρόσιτος Θεός γίνεται ιστορικά προσιτός.

Ματσούκας, Ν., Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β., Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1985, σελ. 58-62.

Αποκάλυψη του Θεού

Αυτή είναι λοιπόν η ουσία της αποκαλύψεως του Θεού [...]. Όσο κι αν ο άνθρωπος προσπαθεί να ανέβει επάνω, όλες αυτές οι προσπάθειες της θρησκείας ή των υποκαταστάτων της, είναι ανίκανες να λυτρώσουν τον άνθρωπο, είναι ανίκανες να μας δείξουν τι βρίσκεται στον υπέρκοσμο. Ο μόνος τρόπος είναι, ο Επάνω να ανοίξει μία καταπακτή, να ρίξει μια σκάλα, να έρθει κάτω ο ίδιος και να μας ανεβάσει επάνω. Αυτό έκανε ο Χριστός,

αυτό είναι η εν Χριστώ αποκάλυψη, αυτή είναι η αποκάλυψη του Θεού. Ο Θεός κατέβηκε κάτω, γι' αυτό λέει ο Χριστός «ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδός» και «ἡ θύρα», γι' αυτό και λέμε στην Παναγία: «Χαῖρε, κλιμαξ ἔπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός | χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν». Ἢ, για να χρησιμοποιήσω μίαν ἄλλην εικόνα, περπατάμε στο σκοτάδι, και εκεί που δε βλέπουμε μπροστά μας τίποτα, ξαφνικά μια αστραπή μάς φωτίζει και βλέπουμε πού βαδίζουμε. Αυτή είναι η αποκάλυψη. Δεν ανακαλύψαμε μόνοι μας πού βαδίζουμε, αυτό είναι αποκάλυψη. Κάποιος μου αποκαλύπτει κάτι. Γαλίτης, Γ., Αποκάλυψη και Εκκλησία, Ι. Μητρόπολη Ηλείας, Πύργος, 2006, σελ. 25, 28.

Θωμάς Βαθάς, Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Σπήλαιο Αποκαλύψεως, περίπου 1596.

**Αντρέι Ρουμπλιόφ, Η Φιλοξενία
του Αβραάμ. [Η Αγία Τριάδα] 1410.**

**Φορητή εικόνα με θέμα από την
Αποκάλυψη του Ιωάννη, 15ος αι.**

**Μαρκ Σαγκάλ (1887-1985). Ο Μωυ-
σής και η Φλεγόμενη Βάτος. Λιθο-
γραφία από τον κύκλο έργων «Η
Ιστορία της Εξόδου».**

Ο αρχάγγελος Γαβριήλ αποκαλύπτει την όγδοη σούρα του Κορανίου στον Μωάμεθ. Από το βιβλίο Η ζωή του Προφήτη κατά παραγγελία του σουλτάνου Μουράτ III (1594-1595).

Περιεχόμενο της θεϊκής Αποκάλυψης

Δεν είναι λοιπόν το περιεχόμενο της αποκαλύψεως μία ιδέα και μία θεωρία, αλλά ένα πρόσωπο, το πρόσωπο του Ιησού Χριστού. Πολλοί λένε, ο Χριστός ήταν ένας μεγάλος δάσκαλος, ηθικός αναμορφωτής, κοινωνικός εργάτης. Αν ήταν κάτι από αυτά, αλίμονό μας. Η σωτηρία μας θα ήταν αδύνατη. Θα μπορούσε κάποιος να πει, ο Κομφούκιος είπε πολύ ωραία πράγματα, και ότι ο Μωάμεθ δεν είπε άσχημα πράγματα. Και ο Μωυσής στην Παλαιά Διαθήκη είπε ωραία πράγματα, κανείς δεν μπορεί να μας σώσει όμως, κανείς δεν είναι ο σωτήρας. Δεν σώζουν οι ηθικές διδασκαλίες, δεν σωζόμαστε αν γίνουμε καλοί άνθρωποι. Και ένας

άθεος, βουδιστής, ινδουϊστής, μπορεί να είναι καλός άνθρωπος. Σώζεται κανείς αν αφήσει το χέρι του να το πιάσει ο Χριστός, ο αποκαλυφθείς Θεός, και να τον οδηγήσει επάνω. Δεν αρκεί να πιστεύεις στον Θεό. Σε θεό πιστεύουν όλες οι θρησκείες. Πρέπει να πιστεύεις στον Χριστό. Το πρόσωπο του Ιησού Χριστού είναι ο Θεός που αποκαλύφθηκε· “Κύριε, δείξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν”, λέγει ο Φίλιππος (Ιω. 14, 8). Και απαντά ο Χριστός: “Τοσοῦτον χρόνον μεθ’ ὑμῶν εἶμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἔωρακὼς ἐμὲ ἔώρακε τὸν πατέρα”: διότι στο πρόσωπό μου βλέπει κανείς τον Πατέρα. Γι’ αυτό γράφει και ο Παύλος, ότι ο Χριστός είναι η “εἰκὼν τοῦ Θεοῦ” (Β΄ Κορ. 4, 4) “τοῦ ἀοράτου” (Κολ. 1, 15).

Αυτό είναι λοιπόν το περιεχόμενο της αποκαλύψεως του Θεού [...]. Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βαθμίδες αποκαλύψεως. Η πρώτη είναι όταν ο Θεός ανοίγει, εξέρχεται εαυτού, δημιουργεί τον κόσμο (“ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν”)- στην δεύτερη έχουμε την πλήρωση της αποκαλύψεως (“Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο”)- και έχουμε και μια τρίτη αποκάλυψη, που είναι η ολοκλήρωση, είναι η μέλλουσα κρίση. Εκεί θα αποκαλυφθεί πάλι ο Θεός, αλλά θα αποκαλυφθεί ως φως για τους αξίους και ως “πῦρ καταναλίσκον” για τους αναξίους (“Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ’ οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν

ἄσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων
τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων” (Ρωμ. 1, 18).

Γαλίτης, Γ., *Αποκάλυψη και Εκκλησία*,
I. Μητρόπολη Ηλείας, Πύργος, 2006,
σελ. 29-30, 32.

Ισλάμ: Το νόημα της Αποκάλυψης

«Η πίστη στη θεία αποκάλυψη
και την προφητεία αποτελεί το θε-
μέλιο της ισλαμικής θρησκείας. [...] Δεδομένου ότι ο Θεός είναι τελείως
απρόσιτος, ομιλεί στην ανθρωπότη-
τα μέσω των προφητών και απο-
στόλων του.

Η αποκάλυψη του Κορανίου περι-
έχει, κατά τη μουσουλμανική πίστη,
το πλήρωμα της ανόθευτης θείας
αποκάλυψης και έχει οικουμενικό
χαρακτήρα. Προορίζεται για όλους

τους λαούς της γης και “κυρώνει” όλες τις προηγούμενες αποκαλύψεις. Η αποκάλυψη αυτή καθορίζει τις σχέσεις του ανθρώπου προς τον Θεό και τους συνανθρώπους του και μπορεί να οδηγήσει όλη την ανθρωπότητα στην αλήθεια του ενός Θεού. Όλες οι ελπίδες των μουσουλμάνων στρέφονται γύρω από την αλήθεια της αποκάλυψής τους.

[...] Ο νους (του ανθρώπου), για να σχηματίσει την έννοια περί Θεού, χρειάζεται απαραίτητα τη βοήθεια της θείας αποκάλυψης. ... Η θεία αποκάλυψη όμως δεν είναι συμπλήρωση της ανθρώπινης γνώσης, ούτε νέο είδος γνώσης. Είναι μία πράξη του Θεού, η οποία έρχεται να υπενθυμίσει στον άνθρωπο την αρχική του θρησκεία, την αρχέγονη "διαθήκη" και "αποκάλυ-

ψη". Έρχεται να του υπενθυμίσει τη “φυσική θρησκεία” του “ισλάμ”, δηλαδή τη θρησκεία της υποταγής και αφοσίωσης του ανθρώπου στον ένα και μόνο Θεό, για την οποία ο Θεός έπλασε και προόρισε τον άνθρωπο. Επομένως, η αποκάλυψη απευθύνεται προς τη λήθη του ανθρώπου· είναι ανάμνηση της αλήθειας του Θεού.

[...] Ο Θεός εκλέγει αίφνης ένα προφήτη και του δίδει την εντολή να κηρύξει στο λαό του και τη χώρα του την αλήθεια και τον νόμο του. Ο προφήτης είναι ο πρώτος ο οποίος αφυπνίζεται δια της αποκάλυψης από τον ύπνο και τη λήθη και αποστέλλεται στη συνέχεια να αφυπνίσει τον λαό του και να του υπενθυμίσει το αιώνιο συμβόλαιο, το οποίο ο Κύριος συνήψε με τους

ανθρώπους και το οποίο τους υποχρεώνει να πιστεύουν απόλυτα στον ένα και μόνο Θεό».

Ζιάκας, Γρ., Ιστορία των θρησκευμάτων. Β'. Το Ισλάμ, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1988, σελ. 298 εξ. (απόδοση στη δημοτική).

Η σημασία που έχουν στη ζωή των πιστών οι πεποιθήσεις τους για την αποκάλυψη

Στεκόταν εκεί

Δεν μπορούσα να δεχτώ μια άσκοπη ευτυχία... Άρχισα να ψάχνω για κάποιο άλλο νόημα ζωής, πέρα από εκείνο που μπορούσα να βρω μέσα στις σκοπιμότητες... Άρχισα να διαβάζω το Ευαγγέλιο του Μάρκου. Ενώ διάβαζα τα πρώτα κε-

φάλαια, ξαφνικά, συνειδητοποίησα ότι, στην άλλη άκρη του γραφείου μου, υπήρχε κάποιος. Η βεβαιότητα ότι αυτός ο “Κάποιος” ήταν ο Χριστός που στεκόταν εκεί παράμερα, ήταν τόσο έντονη ώστε ποτέ έως τώρα δεν με έχει εγκαταλείψει.

Το γεγονός αυτό υπήρξε πραγματικά η αποφασιστική μου καμπή. Αφού ο Χριστός ήταν ζωντανός και εγώ είχα ζήσει την Παρουσία του, μπορούσα να πω με βεβαιότητα ότι αυτά που το Ευαγγέλιο έλεγε για τη Σταύρωση του Προφήτη της Γαλιλαίας, ήταν αλήθεια [...]. Το απίστευτο γεγονός της Ανάστασης ήταν για μένα πιο βέβαιο από κάθε άλλο γεγονός της ιστορίας. Γιατί την ιστορία πρέπει να την πιστέψω, την Ανάσταση την έμαθα από προσωπικό γεγονός. Η αλήθεια του

Ευαγγελίου, για μένα, άρχισε με ένα γεγονός που παραμέρισε όλα τα προβλήματα απιστίας, ακριβώς γιατί ήταν μια άμεση και προσωπική εμπειρία.

Αυτό ακριβώς σημαίνει για μένα πίστη. Από τη μια, δηλαδή, να μην αμφιβάλει κανείς έτσι που να έχει μέσα του σύγχυση και περιπλοκές, από την άλλη όμως να διερωτάται με σκοπό να ανακαλύψει το πραγματικό νόημα της ζωής. Να έχεις, δηλαδή, αυτό το είδος της αμφιβολίας που σε κάνει να θέλεις να ρωτάς, να ανακαλύπτεις όλο και περισσότερο, να θέλεις διαρκώς να ερευνάς.

Bloom, A., Μάθε να προσεύχεσαι, Μτφρ. Ε. Γκανούρη, Η Έλαφος, Αθήνα, 2009, σελ. 13-15.

20 Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα· ναὶ ἔρχομαι ταχύ. ἀμήν, ναὶ ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ.

21 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων· ἀμήν.

20 Αυτός που τα επιβεβαιώνει όλα αυτά λέει: «Ναι, ἔρχομαι σύντομα». «Αμήν· ναι, ἔλα, Κύριε Ἰησοῦ».

21 Ἡ Χάρη του Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ να εἶναι με ὅλους τους πιστούς. Ἀμήν.

Αποκάλυψη Ἰωάννη 22, 20-21

**Αριστερά: π. Σταμάτης Σκλήρης. Πα-
τρότητα, 2009. Ακρυλικό σε μουσα-
μά. Διαστάσεις 80 x 60 εκ. Ιδιωτική
συλλογή.**

1.2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Το κοσμοείδωλο της δημιουργίας στην Παλαιά Διαθήκη. Δημιουργός και δημιούργημα

Η βιβλική αφήγηση της δημιουργίας

Οι εικόνες αποτυπώνουν τις ημέρες της δημιουργίας. Ξυλογραφίες του Μίχαελ Βόλγκεμουτ (Michael Wolgemut) που κοσμούν το έργο του Χάρτμαν Σέντελ (Hartmann Schedel), Χρονικό της Νυρεμβέργης (1493).

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς, ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία.

καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα,

1 Στην αρχή ο Θεός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη. **2** Η γη όμως ήταν έρημη και ασχημάτιστη· ήταν σκοτάδι πάνω από την άβυσσο, και πάνω στα νερά έπνεε Πνεύμα Θεού. **3** Τότε είπε ο Θεός: «Να γίνει φως»· κι έγινε φως. **4** Ο Θεός είδε ότι το φως ήταν καλό και το χώρισε από το σκοτάδι. **5** Το φως το ονόμασε «ημέρα» και το σκοτάδι «νύχτα». Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· πρώτη ημέρα.

6 Μετά είπε ο Θεός: «Στερέωμα να γίνει στα νερά ανάμεσα, για να χωρίζει νερά από νερά». **7** Έτσι κι έγινε· δημιούργησε ο Θεός το στερέωμα

καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀναμέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος. ⁸καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανόν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα δευτέρα.

⁹Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. ¹⁰καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν καὶ τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. ¹¹καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπείρον σπέρμα κατὰ γένος

και χώρισε τα νερά που ήταν κάτω απ' αυτό, από κείνα που ήταν πάνω απ' αυτό. ⁸Κι ονόμασε ο Θεός το στερέωμα «ουρανό». Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· δεύτερη ημέρα.

⁹Τότε είπε ο Θεός: «Να συναχθούν σε έναν τόπο τα νερά που είναι κάτω από τον ουρανό, και να φανεί η στεριά». Έτσι κι έγινε. Τα νερά που ήταν κάτω από τον ουρανό συναχθηκαν στον τόπο τους, και φάνηκε η στεριά. ¹⁰Κι ονόμασε ο Θεός «γη» τη στεριά, και το σύναγμα των υδάτων το είπε «θάλασσες». Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό. ¹¹Μετά είπε ο Θεός: «Να πρασινίσει η γη: Να βλαστήσουν πάνω σ' αυτήν χορτάρια που να βγάζουν σπόρους, και

καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο οὕτως. ¹²καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. ¹³καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τρίτη.

¹⁴Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἑνιαυτούς·

καρποφόρα δέντρα, που ανάλογα με το είδος τους να κάνουν καρπούς, οι οποίοι να περιέχουν τους σπόρους τους». Έτσι κι έγινε. ¹²Πρασίνισε η γη: Βλάστησε χορτάρια που έβγαζαν σπόρους ανάλογα με το είδος τους, και καρποφόρα δέντρα, που οι καρποί τους περιείχαν τους σπόρους τους, ανάλογα με το είδος τους. ¹³Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό. Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· τρίτη ημέρα.

¹⁴Τότε είπε ο Θεός: «Να γίνουν φωτεινά σώματα στο στερέωμα του ουρανού, για να χωρίζουν την ημέρα από τη νύχτα, για να είναι σημάδια για τις εποχές, τις ημέρες και τα έτη,

15καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῷ
στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε
φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐγένετο
οὕτως. 16καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς
δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν
φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς
ἡμέρας καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσ-
σω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς
ἀστέρας. 17καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς
ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ,
ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς 18καὶ ἄρ-
χειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός καὶ
διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός
καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ εἶ-
δεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν. 19καὶ ἐγένετο
ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τε-
τάρτη.

20Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ
ὔδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ
πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ
τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγέν-
ετο οὕτως. 21καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός

15ώστε από το στερέωμα του ουρανού να φωτίζουν τη γη». Έτσι κι έγινε. **16**Δημιούργησε ο Θεός τα δύο μεγάλα φωτεινά σώματα –το μεγαλύτερο για να κυριαρχεί την ημέρα, και το μικρότερο για να κυριαρχεί τη νύχτα· δημιούργησε και τ' αστέρια. **17**Και τα έβαλε όλα στο στερέωμα του ουρανού για να φωτίζουν τη γη, **18**για να κυριαρχούν την ημέρα και τη νύχτα και να χωρίζουν το φως απ' το σκοτάδι. Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό. **19**Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· τέταρτη ημέρα.

20Τότε είπε ο Θεός: «Να γεμίσουν τα νερά με ζωντανές υπάρξεις πλήθος, και να πετάνε πτηνά πάνω από τη γη προς το στερέωμα του ουρανού». **21**Έτσι δημιούργησε ο Θεός

τὰ κήτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἔρπετων, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλὰ. 22 καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς. 23 καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη.

24 Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. καὶ ἐγένετο οὕτως. 25 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν καὶ πάντα τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν. καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλὰ. 26 καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα

τα μεγάλα κήτη και όλα τα είδη των ζωντανών οργανισμών, που κολυμπούν και γεμίζουν τα νερά. Επίσης δημιούργησε όλα τα είδη των πτηνών. Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό.

²²Τα ευλόγησε λοιπόν όλα ο Θεός και τους είπε: «Να πολλαπλασιάζεστε και να γεμίσετε τα νερά των θαλασσών· και τα πτηνά ας πληθύνουν πάνω στη γη». ²³Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· πέμπτη ημέρα.

²⁴Τότε είπε ο Θεός: «Να βγάλει η γη κάθε είδος ζωντανού οργανισμού: Όλα τα είδη των ζώων, των ερπετών και των θηρίων». Έτσι κι έγινε. ²⁵Δημιούργησε ο Θεός όλα τα είδη των αγρίων ζώων, των ήμερων ζώων και των ερπετών της γης. Και είδε ο Θεός ότι ήταν καλό. ²⁶Μετά είπε ο Θεός: «Ας φτιάξουμε τον άνθρωπο σύμφωνα με την εικόνα

ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἔρπόντων ἐπὶ γῆς γῆς. ²⁷καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ²⁸καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἔρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ²⁹καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς, καὶ πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος

τη δική μας και την ομοίωση, κι ας εξουσιάζει στης θάλασσας τα ψάρια, στου ουρανού τα πτηνά, στα ζώα και γενικά σ' όλη τη γη και στα ερπετά που σέρνονται πάνω σ' αυτήν». ²⁷Δημιούργησε, λοιπόν, ο Θεός τον άνθρωπο σύμφωνα με τη δική του την εικόνα, «κατ' εικόνα Θεού» τον δημιούργησε, τους δημιούργησε άντρα και γυναίκα. ²⁸Τους ευλόγησε και τους είπε: «Να κάνετε πολλά παιδιά, ώστε να πολλαπλασιαστείτε, να γεμίσετε τη γη και να κυριαρχήσετε σ' αυτήν. Να εξουσιάζετε στης θάλασσας τα ψάρια, στου ουρανού τα πτηνά και σε κάθε ζώο που κινείται πάνω στη γη». ²⁹Και συνέχισε ο Θεός: «Να, όλα τα φυτά πάνω στη γη, που βγάζουν σπόρους, σας τα δίνω, καθώς και όλα τα δέντρα που έχουν καρπούς γεμάτους σπόρους»

σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν·
30 καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ
πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ
παντὶ ἔρπετῶ ἔρποντι ἐπὶ τῆς γῆς,
ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ψυχὴν ζωῆς, καὶ πά-
ντα χόρτον χλωρὸν εἰς βρῶσιν. καὶ
ἐγένετο οὕτως. 31 καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ
πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ
λίαν. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένε-
το πρωί, ἡμέρα ἕκτη.

Γένεση, 1, 1-31. [Κριτική έκδοση
Ralphs, Απ. Διακονία]

αυτά θα είναι για τροφή σας. ³⁰Και όλα τα χλωρά χόρτα τα δίνω για τροφή στα ζώα της γης, σε όσα πετούν στον ουρανό και σε όσα έρπουν στη γη κι έχουν ζωή». Έτσι κι έγινε. ³¹Ο Θεός είδε τα δημιουργήματά του και ήταν όλα πάρα πολύ καλά. Ήρθε το βράδυ, ήρθε το πρωί· έκτη ημέρα.

Αντιλήψεις για τη δημιουργία και την προέλευση του κόσμου στις θρησκείες

Ενούμα Ελίς (βαβυλωνιακό έπος της δημιουργίας)

Όταν ψηλά οι ουρανοί δεν είχαν ονομαστεί, όταν κάτω η γη δεν είχε όνομα... γεννήθηκαν οι θεοί... Τότε συγκρούστηκαν η Τιαμάτ και ο Μαρδούκ, ο σοφότερος από τους θεούς, επιτέθηκαν ο ένας στον άλλο και άρχισαν να μάχονται... Ο Μαρδούκ την έκοψε στα δύο, όπως ένα κοχύλι. Το μισό το διαμόρφωσε σε ουράνιο θόλο... Τοποθέτησε το κεφάλι της σε έναν τόπο και σχημάτισε ένα βουνό... Από τα μάτια της έκανε να πηγάσουν ο Ευφράτης και ο Τίγρης...

Οι θεοί όμως είχαν παράπονα.

«Τώρα» έλεγαν στον Μαρδούκ «είμαστε τσακισμένοι από τη δουλειά, μα από κύριοι γίναμε δούλοι και κανείς δε μας υπηρετεί». Ο Μαρδούκ συμφώνησε πως τα παράπονά τους ήταν δίκαια και είπε: «Θα πλάσω ένα πλάσμα μικρό που δε θα είναι επικίνδυνο, γιατί θα είναι υπερβολικά αδύναμο. Θα το βαφτίσω άνθρωπο και θα του αναθέσω να σας δουλεύει. Θα το εγκαταστήσω στη γη και θα είναι ανίκανο να ανεβεί στον ουρανό, ανίκανο να βυθιστεί στα νερά. Για μεγαλύτερη ασφάλεια θα του δώσω το θάνατο. Για λίγο καιρό θα μπορεί να δουλεύει για σας και ύστερα, όταν με την ηλικία θα αποκτήσει ίσως αρκετή σοφία, θα χάνεται...». Ο Μαρδούκ έκοψε το κεφάλι του Έα και από το πτώμα του σκάρωσε ένα πλάσμα

μικρό, που όλοι οι θεοί το βρήκαν γελοίο μα πολύ κατάλληλο για τη δουλειά που επρόκειτο να του αναθέσουν. Έτσι γεννήθηκε η ράτσα των Ανθρώπων.

Γριζοπούλου Ο. & Καζλάρη Π., Παλαιά Διαθήκη: Η προϊστορία του Χριστιανισμού Θρησκευτικά Α' Γυμνασίου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2003, σελ. 133, 138.

Η ισλαμική διδασκαλία για τη δημιουργία

«Ο Αλλάχ είναι που αρχίζει (την πορεία) της δημιουργίας, έπειτα την επαναλαμβάνει, κι έπειτα σ' Αυτόν όλοι θα επιστρέψετε».

Κοράνι, ελ-Ρουμ (οι Ρωμιοί): 30:11.

«Ο Αλλάχ είναι ο πρωτουργός των ουρανών και της γης. Όταν αποφασίσει για κάτι, λέει σ' αυτό: “Γενηθήτω” και γίνεται».

Κοράνι, ελ-Μπάκαρα (η αγελάδα): 2:117.

«Δε τους έδειξα [στον Σατανά και τους απογόνους του, Σ.τ.Επιμ.] τη δημιουργία των Ουρανών και της γης, (και δεν τους έδειξα) ούτε (ακόμα) πώς τους δημιούργησα, και δεν επρόκειτο να πάρω για βοηθούς αυτούς που παρασύρουν τους ανθρώπους στην πλάνη».

Κοράνι, ελ κεχφ (η σπηλιά): 18:51.

«Μήπως δεν βλέπουν οι άπιστοι ότι οι ουρανοί και η γη ήταν (και τα δύο μαζί) ενωμένα (σαν μία μονάδα

της Δημιουργίας), έπειτα τα σχίσαμε σε δυο μέρη; και κάναμε από το νερό κάθε ζωντανό πράγμα. Μήπως –και τότε– δεν θα πιστέψουν;»

Κοράνι, ελ ενμπιγιά (οι Προφήτες):
21:30.

«Να πεις: “Μα αρνηθήκατε (και λατρεύετε άλλες θεότητες) απ’ Εκείνον που έπλασε τη γη σε δύο Ημέρες; Και τις κάνετε (τις θεότητες) όμοιες με Αυτόν; Αυτός είναι ο Κύριος του Σύμπαντος Κόσμου. Κι έκανε σε αυτήν (τοποθέτησε πάνω στη γη) ακίνητα βουνά κι ευλόγησε με άφθονα αγαθά τη γη, και ρύθμισε σ’ αυτή ώστε να παρέχει τροφές –κανονικά–, σύμφωνα με (τις ανάγκες) όσων αναζητούν (τη συντήρηση), (κι όλα αυτά) σε τέσσερις ημέρες. Έπειτα εγκαταστάθηκε

στα ουράνια (έστρεψε την προσοχή Του στον ουρανό) που ήταν (σαν) καπνός – (ένα σύννεφο από ατμό). Και είπε σ' αυτόν και στη γη: “Να έρχεστε μαζί –εκούσια ή ακούσια–.” Είπαν: “Ερχόμαστε σ' εκούσια υπακοή”. Κι έτσι κανόνισε τα επτά στερεώματα (ουρανούς) σε δύο Ημέρες, και όρισε για κάθε ουρανό την αποστολή του. Και στόλισε τον ουρανό του (γήινου) κόσμου με φωτεινούς δαυλούς, και (τους εφοδίασε) με φύλακες. Τέτοια είναι η τάξη που εθέσπισε ο Παντοδύναμος, ο Πάνσοφος».

Κοράνι, Φούσσιλετ (Ερμηνευόμενο καλά): 41:9-12.

Ελληνική μυθολογία (ΗΣΙΟΔΟΣ, ΘΕΟΓΟΝΙΑ)

Στην αρχή υπήρχε μόνο το Χάος.

Πυκνό σκοτάδι σκέπαζε τα πάντα, ώσπου από το χάος γεννήθηκε η Γη κι από τη Γη τα βουνά, η θάλασσα και μετά ο Ουρανός με τον ήλιο, το φεγγάρι και τ' αστέρια. Τότε ο Ουρανός και η Γη ενώθηκαν και γέννησαν τους Τιτάνες.

Μα ο Ουρανός φοβόταν πως κάποιο από τα παιδιά του θα έπαιρνε το θρόνο του. Γι' αυτό τα έκλεισε όλα στα βάθη της Γης. Όμως ο γιος του, ο Κρόνος, ο πιο δυνατός απ' τους Τιτάνες, τον νίκησε κι έγινε αυτός όλου του κόσμου αρχηγός. Παντρεύτηκε τη Ρέα και γέννησαν τρεις θεές και τρεις θεούς: την Ήρα, την Εστία και τη Δήμητρα, τον Πλούτωνα, τον Ποσειδώνα και τον Δία.

Μα κι ο Κρόνος φοβόταν πως κάποιο απ' τα παιδιά του θα έπαιρνε

τον θρόνο του. Γι' αυτό, όταν γεννιόνταν, τα κατάπινε. Απελπισμένη η Ρέα πήγε και γέννησε το έκτο της παιδί, τον Δία, σε μια σπηλιά, σ' ένα βουνό της Κρήτης. Έκρυψε το παιδί εκεί. Το φρόντιζαν οι Νύμφες κι έπινε το γάλα μιας κασίκας, της Αμάλθειας. Στον Κρόνο έδωσε να καταπιεί μια φασκιωμένη πέτρα.

Όταν ο Δίας μεγάλωσε, πάλεψε με τον Κρόνο και τον ανάγκασε να βγάλει τα πέντε αδέρφια του που είχε καταπιεί. Άρχισε τότε ένας πόλεμος. Από τη μια οι Τιτάνες κι από την άλλη οι θεοί. Δέκα χρόνια κράτησε η Τιτανομαχία. Νίκησαν οι θεοί και τους Τιτάνες τούς έριξαν στα Τάρταρα. Μετά οι θεοί πάλεψαν με τους Γίγαντες. Η Γιγαντομαχία κράτησε πολύ καιρό. Νίκησαν όμως και πάλι οι θεοί. Έτσι ο Δίας έγινε

κυρίαρχος όλου του κόσμου. Παντρεύτηκε την Ήρα και μαζί με τα παιδιά του και τ' αδέρφια του εγκαταστάθηκε στον Όλυμπο.

Μαϊστρέλης, Σ., Καλύβη, Ε. & Μιχαήλ, Μ., Ιστορία Γ' Δημοτικού: Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, χ.χ., σελ. 8.

Η δημιουργία του κόσμου «εκ του μηδενός» και η δημιουργία του ανθρώπου «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού

⁴Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο· ἡ ἡμέρα ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ⁵καὶ πᾶν χλωρὸν ἄγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πάντα χόρτον ἄγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι αὐτήν· ⁶πηγὴ δὲ ἀνέβαινον ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ⁷καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν.

4 Έτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκαν σταδιακά ο ουρανός και η γη. Την ημέρα που ο Κύριος ο Θεός δημιούργησε τη γη και τον ουρανό, **5** δεν υπήρχαν θάμνοι στη γη ούτε είχαν φυτρώσει χόρτα, γιατί ο Κύριος ο Θεός δεν είχε ακόμη βρέξει πάνω στη γη και δεν υπήρχε άνθρωπος για να καλλιεργήσει το έδαφος.

6 Από τη γη όμως ανέβλυζε νερό και πότιζε όλη την επιφάνεια του εδάφους. **7** Τότε ο Κύριος ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο από το χώμα της γης και φύσηξε μέσα στα ρουθούνια του πνοή ζωής. Έτσι έγινε ο άνθρωπος ζωντανό ον.

8Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε. 9καὶ ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ.

Γένεση, 2, 4-9. Κείμενο Ο´

15Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν. 16καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, 17ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

8 Ὑστερα ο Κύριος ο Θεός φύτεψε έναν κήπο στην Εδέμ προς την ανατολή, όπου έβαλε τον άνθρωπο που είχε πλάσει. 9 Έκανε να βλαστήσουν από τη γη όλα τα είδη των δέντρων. Ήταν ωραία στην εμφάνιση και οι καρποί τους ήταν εύγευστοι. Στη μέση του κήπου ήταν το δέντρο της ζωής· εκεί ήταν και το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού.

15 Πήρε, λοιπόν, ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο και τον έβαλε μέσα στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον προσέχει. 16 Του έδωσε αυτήν την εντολή: «Απ' όλα τα δέντρα του κήπου μπορείς να τρως. 17 Από το δέντρο όμως της γνώσης του καλού και του κακού να μη φας· γιατί την ίδια μέρα που θα φας απ' αυτό, εξάπαντος θα πεθάνεις».

18 Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν.

19 καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδάμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. καὶ πᾶν ὃ ἔαν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ. 20 καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ· τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ.

21 καὶ ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ ὑπνωσε· καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. 22 καὶ ὠκοδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, εἰς γυναῖκα καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ. 23 καὶ εἶπεν Ἀδάμ·

18 Ο Κύριος ο Θεός είπε: «Δεν είναι καλό να είναι ο άνθρωπος μόνος. Θα του φτιάξω έναν σύντροφο όμοιον μ' αυτόν». **19** Ο Κύριος έπλασε από το έδαφος όλα τα ζώα του αγρού και τα πτηνά του ουρανού και τα έφερε μπροστά στον άνθρωπο, για να δει πώς θα τα ονομάσει. Και ό,τι όνομα έδινε ο άνθρωπος σε κάθε ζωντανή ύπαρξη, αυτό ήταν και το όνομά της. **20** Έδωσε ονόματα σε όλα τα ζώα, στα πτηνά του ουρανού και στα άγρια θηρία. Για τον άνθρωπο όμως δεν βρέθηκε σύντροφος όμοιός του. **21** Τότε ο Κύριος ο Θεός τον έριξε σε βαθύ ύπνο κι αποκοιμήθηκε· πήρε μία από τις πλευρές του και τη θέση της τη συμπλήρωσε με σάρκα. **22** Μετά, από την πλευρά που πήρε από τον Αδάμ, σχημάτισε μια γυναίκα και την οδήγησε σ' αυτόν. **23** Τότε ο Αδάμ είπε:

τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη· ²⁴ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ²⁵καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὃ τε Ἄδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦσχύνοντο.

Γένεση, 2, 15-25. Κείμενο Ο΄

«Αυτό επιτέλους είναι κόκαλο από τα κόκαλά μου και σάρκα από τη σάρκα μου. “Γυναίκα” αυτή θα λέγεται, γιατί απ’ τον άντρα πάρθηκε».
24Γι’ αυτόν το λόγο θα εγκαταλείπει ο άντρας τον πατέρα του και τη μητέρα του και θα ενώνεται με τη γυναίκα του· θα γίνονται ένας άνθρωπος. **25**Ο Αδάμ και η γυναίκα του ήταν και οι δύο γυμνοί και δεν ντρέπονταν.

Δημιουργία του ανθρώπου

«Ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο από ορατή και αόρατη φύση, με τα ίδια του τα χέρια κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση, από τη γη, αφού διέπλασε το σώμα και αφού του έδωσε λογική και νοερή ψυχή με τη δική του πνοή, αυτό που αποκαλούμε θεία εικόνα· γιατί το “κατ' εικόνα” φανερώνει τη νοερή και αυτεξούσια φύση, ενώ το “καθ' ομοίωσιν” την κατά το δυνατό ομοίωση στην αρετή. Το σώμα και η ψυχή πλάστηκαν ταυτόχρονα, και όχι το ένα πρώτα και το άλλο ύστερα κατά τις φλυαρίες του Ωριγένη. Ο Θεός, λοιπόν, δημιούργησε τον άνθρωπο άκακο, ευθύ, ενάρετο, άλυπο, αμέριμνο, λαμπρυνόμενο με κάθε αρετή, στολισμένο με όλα τα αγαθά, σαν ένα δεύτερο κόσμο, μι-

κρό σε μεγάλο, άλλον άγγελο, μικτό προσκυνητή, επόπτη της ορατής κτίσεως, μύστη της νοητής, βασιλιά των όσων βρίσκονται στη γη, βασιλευόμενο από πάνω, επίγειο και ουράνιο, πρόσκαιρο και αθάνατο, ορατό και νοούμενο, μέσον μεγαλείου και ταπεινότητας, τον ίδιο πνεύμα και σάρκα, σάρκα για την έπαρση, πνεύμα για τη χάρη, το πρώτο για να πάσχει από τη σάρκα και να θυμάται και να διαπαιδαγωγείται, το δεύτερο για να μένει με τη χάρη στον Θεό και να δοξάζει τον ευεργέτη, να φιλοτιμείται για το μεγαλείο, να περνά εδώ τη ζωή του, δηλαδή στην παρούσα φάση, και αλλού να εξέρχεται στον μελλοντικό αιώνα, και πέρας του μυστηρίου να θεώνεται με την τάση προς τον Θεό, να θεώνεται όμως με τη μετοχή στη

**θεία λάμψη και όχι να μεταβαίνει
στη θεία ουσία».**

**Ιωάννης Δαμασκηνός, Έκδοσις
Ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως, 12
(26), Μτφρ. Ν. Ματσούκας, Θεσσα-
λονίκη, 1976, σελ. 151-153.**

**Η δημιουργία του ανθρώπου,
ψηφιδωτό, καθεδρικός ναός
Μονρεάλε, 12ος αι.**

Θεϊκή αγάπη και δημιουργία του κόσμου

«“Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες” (Λειτουργία του αγ. Ιωάννου του Χρυσοστόμου). Οι λέξεις “ἐκ τοῦ μὴ ὄντος”, δηλώνουν, πρώτο και κύριο, ὅτι ο Θεός δημιούργησε το σύμπαν με μια πράξη της ελεύθερης θέλησής του. Τίποτε δεν τον πίεσε να δημιουργήσει. Το διάλεξε να το κάνει. Ο κόσμος δεν δημιουργήθηκε άσκοπα ή από ανάγκη, αλλά είναι η συνέπεια της θεϊκής εκλογής...

Το κίνητρο του Θεού για δημιουργία είναι η αγάπη του. Αντί να πούμε ὅτι δημιούργησε το σύμπαν από το μηδέν, θα ἔπρεπε να πούμε ὅτι το δημιούργησε από τον ἴδιο τον εαυτό του, που είναι αγάπη. Δεν θα

΄πρεπε να σκεφτόμαστε τον Θεό σαν Κατασκευαστή ή τον Θεό σαν Τεχνίτη, αλλά τον Θεό σαν Εραστή. Το να αγαπάς σημαίνει να μοιράζεσαι, όπως τόσο καθαρά μας έχει δείξει το τριαδικό δόγμα: ο Θεός δεν είναι μόνο ένας αλλά ένας μέσα σε τρεις, επειδή είναι μια κοινωνία προσώπων που μετέχουν με αγάπη το ένα στο άλλο... Από εκούσια εκλογή ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο, με “εκστατική” αγάπη, έτσι ώστε να υφίστανται εκτός από τον ίδιο άλλες υπάρξεις για να μετέχουν στη ζωή και την αγάπη που είναι δικά του...

Σαν καρπός της ελεύθερης θέλησης και της ελεύθερης αγάπης του Θεού, ο κόσμος δεν είναι αναγκαίος, δεν είναι αυτάρκης, αλλά σχετικός και εξαρτημένος... Η ύπαρξη

είναι πάντα ένα δώρο από τον Θεό, ένα ελεύθερο δώρο τη αγάπης του, ένα δώρο που ποτέ δεν παίρνεται πίσω, αλλ' οπωσδήποτε ένα δώρο, όχι κάτι που κατέχουμε με τη δική μας δύναμη... Όλα τα δημιουργήματα πηγάζουν από τον Θεό, έχουν τις ρίζες τους στον Θεό και βρίσκουν την προέλευση τους και την πλήρωσή τους σε αυτόν. Ο Θεός μόνο είναι το ουσιαστικό όνομα, όλα τα δημιουργήματα είναι επίθετα...

Ο σκοπός της διδασκαλίας για τη δημιουργία, επομένως, δεν είναι να προσγράψουμε ένα χρονολογικά εναρκτήριο σημείο στον κόσμο, αλλά να βεβαιώσουμε ότι ο κόσμος εξαρτά την ύπαρξή του από τον Θεό. Όταν η Γένεση διατυπώνει “ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν” (Γεν. 1,

1), η λέξη “αρχή” δεν πρέπει να εκληφθεί απλώς με την χρονική σημασία αλλά ως δηλωτική του ότι ο Θεός είναι η διαρκής αιτία και το στήριγμα όλων των πραγμάτων...».

«“Η δόξα του Θεού είναι ο άνθρωπος”, βεβαιώνει το Ταλμούδ και ο Αγ. Ειρηναίος διαπιστώνει το ίδιο: “Η δόξα του Θεού είναι ένας ζωντανός άνθρωπος”... Η μοναδική θέση του ανθρώπου στον κόσμο φαίνεται πάνω απ’ όλα, από το γεγονός ότι έχει φτιαχθεί “κατ’ εικόνα και καθ’ ομοίωσιν” του Θεού... Η εικόνα του Θεού στον άνθρωπο υποδηλώνει το κάθε τι που ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα, που τον κάνει με την πλήρη και αληθινή έννοια πρόσωπο - έναν ηθικό παράγοντα ικανό για το σωστό και το λάθος, ένα πνευματικό ον προικισμένο με

εσωτερική ελευθερία. ... Η “εικόνα” είναι αυτό που ο άνθρωπος κατέχει από την αρχή και που του δίνει τη δύναμη να ξεκινήσει την πνευματική του πορεία· η “ομοίωση” είναι αυτό που ελπίζει να αποκτήσει στο τέρμα του ταξιδιού του».

Γουέαρ, Κ., Επίσκοπος Διοκλείας, Ο Ορθόδοξος Δρόμος, Επτάλοφος, Αθήνα, ⁷1982, σελ. 51-53 και 59-60.

Συνθέσεις και αντιθέσεις στο ζήτημα της δημιουργίας. Επιστήμη και θρησκεία

Σχέσεις πίστης και επιστήμης

Καταρχήν πρέπει να επισημά-
νουμε ότι δεν υπάρχει θέμα αντίθε-
σης ή σύγκρουσης μεταξύ τους. Πί-
στη και επιστήμη είναι δυο

μεγάλα πνευματικά μεγέθη αλληλοσυμπληρούμενα και όχι αλληλοαποκλειόμενα. Είναι δυο εκδηλώσεις του ανθρώπινου πνεύματος που κινούνται σε διαφορετικά επίπεδα. Επιστήμη και θρησκεία έχουν αυτόνομες περιοχές ενδιαφερόντων και έρευνας· ανταποκρίνονται σε διαφορετικές αξιολογικές ροπές και ανάγκες της ενιαίας ανθρώπινης ύπαρξης. Η επιστήμη ερευνά τα μυστήρια της δημιουργίας, ασχολείται με το επιστητό, ενώ η θρησκεία ασχολείται με το μυστήριο του Δημιουργού, το υπεραισθητό. Είναι δύο κύκλοι εφραπτόμενοι ή και τεμνόμενοι, αλλ' όχι ταυτιζόμενοι ή συγκρουόμενοι. Επομένως, η σχέση πίστης και επιστήμης δεν μπορεί να είναι αντιθετική ή εχθρική, αλλά διαλεκτική. Κι αυτό γιατί έχουν κοινή αφετηρία την πνευματική

υπόσταση του ανθρώπου και ουσιαστικά στοχεύουν στην κατάκτηση της αλήθειας και την εξασφάλιση της ευτυχίας του. Κρίνονται όμως, μαζί ή χωριστά, από το κατά πόσον οδηγούν τον άνθρωπο στον εξανθρωπισμό του ή στον απανθρωπισμό του.

Όταν η καθεμιά περιορίζεται στον χώρο της αρμοδιότητάς της, δεν υπάρχει θέμα σύγκρουσης ή αντίθεσης. Αν παλαιότερα παρουσιάστηκαν κάποιες περιπτώσεις αντιπαράθεσης, αυτό οφείλεται σε ιδεολογικές προκαταλήψεις ορισμένων επιστημόνων, οι οποίοι υπερέβησαν τα όρια της επιστήμης και ασχολήθηκαν με υπερφυσικά ζητήματα. Άλλοι πάλι στην περίοδο του Διαφωτισμού θεοποίησαν το λογικό, ενώ άλλοι απέρριψαν εκ των

προτέρων ό,τι σχετίζεται με θέματα μεταφυσικής. Πιθανόν επίσης κάποιοι χριστιανοί να αντιμετώπισαν με δυσπιστία και καχυποψία τις επιστημονικές θεωρίες και ανακαλύψεις, νομίζοντας ότι κινδυνεύει η πίστη τους.

Με όλα τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η πίστη και η επιστήμη δε συγκρούονται, γιατί:

- 1. Η επιστήμη ερευνά τον αισθητό, το φυσικό κόσμο, ενώ η θρησκεία «περιγράφει» τον υπεραισθητό, τον υπερφυσικό κόσμο.**
- 2. Η επιστήμη ερευνά το πώς έγινε ο κόσμος καθώς και τους φυσικούς νόμους που ρυθμίζουν τη λειτουργία του, ενώ η θρησκεία ασχολείται με**

το ποιος και γιατί δημιούργησε τον κόσμο. Εφόσον απαντούν σε διαφορετικά ερωτήματα, επόμενο είναι ότι δε δικαιολογείται αντίθεση ή σύγκρουση, αλλά μάλλον συνεργασία.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος Στ., Χριστιανισμός και Θρησκευάματα Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σελ. 198-199.

Από την Εξαήμερο του Μεγάλου Βασιλείου

«Οὐ γὰρ ἔλαττοῦται ἢ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἔκπληξις, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων ἐξευρεθῆ».

[Δεν μειώνεται ο θαυμασμός μας

για τα έργα του Θεού, αν βρεθεί ο τρόπος με τον οποίο έγινε κάποιο από τα θαυμαστά αυτά έργα].

Μ. Βασίλειος, Ομιλία εις την Εξαήμερον, 10 | ΡG 29, 25^A.

Η ευθύνη του ανθρώπου έναντι της δημιουργίας

«Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν».

[Πῆρε λοιπόν ο Κύριος ο Θεός τον άνθρωπο, τον οποίο ἔπλασε, και τον ἔβαλε στον κήπο της Εδέμ για να τον καλλιεργεί και να τον φυλάσσει] (Γεν 2, 15).

Σκηνές από τη δημιουργία του κόσμου.

Ψηφιδωτά από τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου, Βενετία.

1.3. ΒΙΩΜΑ

**Εμπειρίες της ζωής και
θρησκευτικές εμπειρίες
(διαφορές και ομοιότητες)**

**Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Η Θε-
ραπεία του Τυφλού (περίπου 1565).
Δρέσδη, Πινακοθήκη.**

Οι συνέπειες και οι επιδράσεις που επιφέρουν τα θρησκευτικά βιώματα στη ζωή των πιστών, στη λαϊκή παράδοση και στον ευρύτερο πολιτισμό

Η Παναγιά του Βάλτου

Σαν παραμύθι χρυσών εποχών
και σαν τραγούδι αδυνατισμένο
στον ήχο, πλην άθιχτο στα μάτια
της ψυχής, θυμάμαι το πανηγύρι
της Παναγιάς του Βάλτου [...].

[Ο παππούλης] Ήταν άνθρωπος
κοντούλης, πενηντάχρονος, από-
φοιτος δημοτικού, αλλά πολύ θεο-
σεβής. Καθώς τα ταπεινά και διακρι-
τικά αηδόνια υμνούν με το τραγούδι
τους την αυγή του Θεού, τρεφόμενα
με τη δικιά του μέριμνα, έτσι κι ο
Παππούλης έψελνε με ζεστή ψυχή
το μεγαλείο του Θεού. Χωρίς να

εννοεί τα βυζαντινά τροπάρια, τὰ ἔνιωθε, με τη γνώση πού ἔχουν οι παρθένες ψυχές, και γινόταν, αυτός ο μικρός κι ασήμαντος κι απαίδευτος άνθρωπος, ένας χρυσόφωνος άγγελος, με ανοιγμένες τις αθέατες φτερούγες τη ψυχής του – και τα μικρά του μάτια διαστέλλονταν, λες και γινόταν πύλες του Παραδείσου! Ω, να τον βλέπατε πως έπασχε το μεγαλοβδόμαδο, καθώς έλεγε τα εγκώμια!

[...] Και μια φορά, που ο παπα-Λάζαρος δεν τον άφησε να πει το ευαγγέλιο της Αναστάσεως, ότι στην λειτουργία παραβρισκότανε ο δεσπότης Αιτωλακαρνανίας Ιερόθεος, και ήθελε άψογα να τηρηθεί το τυπικό, ο Παππούλης, μετά το Ανέστη, έφυγε κρυφά και πήγε στο ιερό· εκεί, κατά τις μαρτυρίες του

θεοσεβούς νεωκόρου Παντελή, που εκτελούσε και χρέη τελάλη, είπε το «πεπόθηκεν ἡ ψυχὴ μου» και το «ἀναβαλλόμενος τὸ φῶς ὡσπερ ἱμάτιον»· πετάχτηκε μετὰ ἀπέναντι στο σπιτάκι του, ξεκρέμασε τον γκρα* κι έριξε τρις στον αέρα – λέγοντας ισάριθμα Αληθώς ανέστη!

[...] Από τον Ὁρθρο περάσαμε στη λειτουργία της Χάρης Της. Ὁρθιοι. Ὁρες πέντε! Κουρασμένοι. Ὁρες πέντε! Το σώμα βαραίνει, τα μέλη αποσυντονίζονται... Ὁρθιοι! Ὁρες πέντε!.. Αλλά: «Τίς ὁ περισυναγωγών με ὅτε ἐν ἐρήμῳ διεσπάρην; Τίς ὁ ἐκδούς με εἰς τὸ φῶς τῆς Δαμασκοῦ;».

Ο Παππούλης φάνηκε ανάμεσά μας κρατώντας κάνιστρο. Μας έβαλε στο χέρι μικρό αντίδωρο... Το κομματάκι εκείνο έχει τόση δύναμη, ὅση δεν έχουν πέντε ἄρτοι μαζί. Και

αντλεί τη δύναμή του από τη δικιά μας αδυναμία: ένα τόσο δα ψωμάκι σου εξαφανίζει την κούραση πέντε ωρών! Αυτή είναι η απολαυή των πιστών: πάντα μικρή, πάντα λίγη – για να συμβολίζει και υπενθυμίζει, όχι να εξαργυρώνει... Όσοι πιστοί προσέλθετε!... Εκεί, θαρρώ, είναι η λεβεντιά και η τιμιότητα της Ορθοδοξίας και της Ελλάδας: Θέλομε και πάμε! Και θα πηγαίνομε, όπως πηγαίναμε στις αρχαίες θεωρίες του Παγγαίου και του Ολύμπου! Και θα κυνηγάμε παντού το μικρό αντίδωρο του αγώνα μας!

* γκρα: τύπος πυροβόλου όπλου, δηλαδή ντουφεκιού, γαλλικής προέλευσης, πολύ διαδεδομένο μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Ζούλας, Ο., Ιστορίες από τον Αστακό [διηγήματα], Δίφρος, Αθήνα, 1971.

Η Θεοσκέπαστη

[...] Άξαφνα ψίθυρος σιγονότατος, ψαλμωδία κατανυκτική, φωνή ικέτις, μπερδεύοντας με τη φωνή της ερημίας και της θαλάσσης, έφτασε στ' αυτιά μας. Χείλη γυναικεία έψελναν ύμνους χριστιανικούς. Κάτω απ' τα ερείπια του κάστρου των Φράγκων, η ταπεινή μελωδία της Ορθοδοξίας, βεβαίωση της συνέχειας, τι συγκίνηση που ήταν! Σαν να μας έσεισε αγέρας βίαιος. Κάμαμε ακόμα λίγα βήματα. Και τότε πρόβαλε μπρος στα μάτια μας, όραμα θαμπωτικό, αλησμόνητο για πάντα, άσπρο, πάλλευκο: η «Θεοσκέπαστη». Πάνω απ' τα κρεμαστά νερά, στον άγριο βράχο, πάνω απ' το ηφαίστειο.

Οι ύμνοι τώρα έρχονται πιο καθαροί. Προχωρήσαμε, μπήκαμε στη

Θεοσκέπαστη. Κατακάθαρο, γυμνό, κατάγυμνο ήταν το ξωκλήσι, καθώς όλα τα ξωκλήσια των Ελλήνων. Μονάχα ένα ξυλόγλυπτο, παλιό, παμπάλαιο τέμπλο. Και μπρος στο Ιερό, κάτω απ' το φαγωμένο τέμπλο, γονατισμένες πάνω στις πλάκες, με σκυφτό κεφάλι, αποτραβηγμένες στη δέησή τους, μονάχες με τον εαυτό τους και με το Θεό, ξυπόλητες, οι μαυροφορεμένες γυναίκες, που είχαμε δει από μακριά, έψελναν [...].

Μας συνεπήρε κ' εμάς το μυστήριο, η κατάνυξη, γινήκαμε σε λίγο μαζί τους ένα, προσευχηθήκαμε κ' εμείς για ό,τι αγαπούμε και για τους ανθρώπους.

Σαν τέλειωσε η παράκληση κ' οι γυναίκες σηκωθήκαν απ' τις πλάκες, ωχρές, γαλήνη ήταν στο πρόσωπό

τους πολλή. Μας τριγυρίσανε, είπαν τα δικά τους, είπαμε τα δικά μας. Η μια είχε παιδί σκοτωμένο στον πόλεμο, η άλλη έχει γιο στο στρατό, η άλλη έχει γιο που ταξιδεύει στη θάλασσα. Κάθε χρονιά έχουνε τάμα να πάρουν βόλτα όλο το νησί, με τα πόδια, ν' ανάψουν τα καντήλια στα ξωκλήσια. Έτσι ξεκινήσανε και φέτος. Με τα χαράματα πέσαν στο δρόμο απ' τον Πύργο, ξυπόλητες, κ' η σκόνη σκέπαζε τα σκληρά, τυραγνισμένα πόδια τους. Τώρα, ύστερα απ' τη χάρη της, μετά τη Θεοσκέπαστη, θ' ανηφορίζαν για τ' άλλα τα ξωκκλήσια, κατά τα δυτικά.

Βγάλανε απ' το μμπογαλάκι τους το γιόμα τους, ψωμί σταρένιο, τις μικροσκοπικές ντομάτες της Σαντορίνης, ψαράκια της τράτας τηγανητά. «Έντλησαν» νερό απ' τη μικρή

στέρνα, νερό βρόχινο, μας φιλέψαν
νερό και ψωμί. Δε θέλαμε να τους το
στερήσουμε που το είχαν λιγοστό –
το ψωμί και το νερό. Μα επιμένανε
να το πάρουμε κοιτάζοντάς μας πα-
ρακαλεστικά μες στα μάτια, σαν να
το γυρεύαν για χάρη.

«Τώρα μας ένωσε η Θεοσκέπα-
στη», είπαν [...].

Βενέζης, Η., «Η Θεοσκέπαστη»
(απόσπασμα από το «Αφιέρωμα
στη Σαντορίνη»). Νέα Εστία, τεύχ.
698 (1η Αυγούστου 1956), σελ. 1031.

Η Ορθοδοξία

Γλυκό που είναι το σκοτάδι στις
εικόνες των προγόνων
άμωμα χέρια μεταληπτικά
ρούχα που τ' άδραξεν η γαλήνη και
δε γνωρίζουν άνεμο

βαθιά το ελέησον απ' τους άυλους
βράχους
τα μάτια σαν καρποί ευωδάτοι.
Κι ο ψάλτης ολόσωμος ανεβαίνει
στο πλατάνι της φωνής
καημένε κόσμε
θυμίαμα η γαλάζια οσμή κι ο
καπνός ασημένιος
κερί να στάζει ολοένα στα
παιδόπουλα
καημένε κόσμε
σα βγαίνουν –ω χαρά πρώτη– με το
Ευαγγέλιο και με τις λαμπάδες
κ' ύστερα η μεγάλη χαρά να
συντροφεύουν τ' Άγια...
Ο παπα-Γιάννης τυλιγμένος τ'
άσπρο του φελόνι
καλός πατέρας και καλός παππούς
με το σιρόκο στη γενειάδα
χρόνια αιώνες χρόνια και νιάτα
πόχει η ομορφιά!...
Νίκος Καρούζος, «Η Ορθοδοξία»: Τα

Ποιήματα Α'(1961-1978), Ίκαρος,
Αθήνα, ²1995, σελ. 177.

Η τεχνολογία του τηλεφωνικού
θαλάμου, παρωχημένη και
αχρηστευμένη πια από την κινητή
τηλεφωνία, υπηρετεί τώρα τη
λατρεία του αιωνίου. Τηλεφωνικός
θάλαμος-προσκυνητάρι,
μια ενδιαφέρουσα έκφραση
θρησκευτικού βιώματος.
Φωτογραφία: Θ. Παντούλας.

Δόνια Μπέρτα

Στη σκοτεινή, κρύα και έρημη εκκλησία, η δόνια Μπέρτα κάθισε σε μια γωνιά της που τη θεωρούσε πλέον δική της. Τα φώτα της αγίας τράπεζας και οι λάμπες πλημμύριζαν την ψυχή της με μια γνώριμη ζεστασιά, τη ζεστασιά ενός αγαπημένου σπιτικού. Τα μουρμουρητά του παπά στα λατινικά, ανακατεμένα με βηξίματα από το άσθμα, ηχούσαν θεσπέσια στ' αυτιά της, της θύμιζαν το χωριό της. Οι εικόνες στο ιερό, που αχνοφαίνονταν στο ημίφως, μιλούσαν σιωπηρά για τη σύμπνοια ουρανού και γης, τη σταθερότητα της πίστης, τη μοναδικότητα του κόσμου, γι' αυτή δηλαδή την ιδέα που διέφευγε από τη δόνια Μπέρτα (χωρίς να το καταλαβαίνει φυσικά) όταν ήταν φοβισμένη, αποθαρρυμένη και

απελπισμένη. Βγήκε από την εκκλησία τονωμένη ψυχικά, τολμηρή, αποφασισμένη να εκπληρώσει πάση θυσία τον σκοπό της [...].

Λεοπόλδο Άλας «Κλαρίν», Δόνια Μπέρτα, Μτφρ. Τάσος Ψάρρης, Μαΐστρος, Αθήνα, 2017, σελ. 155-156.

Διδασκαλίες και πρακτικές του μυστικισμού ως αναζήτηση και εμπειρία του Θεού

Θρησκευτικός μυστικισμός

Σκοπός του Μυστικισμού είναι η βιωματική, υπαρξιακή αναζήτηση, η άμεση σχέση και η πνευματική ένωση με τον Θεό ή το θείο· αυτή επιδιώκεται με αυτοσυγκέντρωση, προσευχή, απάθεια, θεωρία, έκσταση. Ο Μυστικισμός αποτελεί συνήθως το

δισθητικό στοιχείο στη θρησκευτική εμπειρία και εμφανίζεται σε όλες σχεδόν τις θρησκείες, από τις πιο πρωτόγονες έως τις πιο εξελιγμένες. Κάποτε αναπηδά μέσα από πετρώδεις περιοχές μιας εξωτερικής θρησκευτικότητας, δίνοντας νέα άνθηση στο θρησκευτικό αίσθημα [...].

Μέσα στον θρησκευτικό μυστικισμό διακρίνονται καθαρά δύο ρεύματα: το ένα, που γενικά θα μπορούσε να ονομασθεί μονιστικής ή μονιστικίζουσής κατευθύνσεως (Νεοπλατωνισμός, Ινδουιστική Αντβάιτα, Ταοϊσμός), και το άλλο το θεϊστικό, που αναπτύχθηκε στις προφητικές θρησκείες. Στο πρώτο, το μυστικό βίωμα κορυφώνεται στον πλήρη αφανισμό του ανθρώπινου εγώ μέσα στην απόλυτη Αρχή ή το θείο Πνεύμα. Στο δεύτερο,

η ανθρώπινη προσωπικότητα εξυψώνεται και διατηρείται ενωμένη με τον Θεό. Ανάλογα με τον βαθμό της συμμετοχής του Μυστικού στη διαδικασία για την επιστροφή του στον Θεό, ο Μυστικισμός εμφανίζεται ως ενεργητικός, θεωρητικός ή ησυχαστικός.

Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας, Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού, Ακρίτας, Αθήνα, 2006, σελ. 319.

**Απεικόνιση δερβίση.
Σύγχρονη αραβική καλλιγραφία.**

ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΜΕΝΟΥ (απόσπασμα)

**Αγαπημένε μου, γίνε για μένα
Σαν τις φλόγες που χορεύουν με τον
Έρωτα**

**Πυρά μες στην πυρά...
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.**

Το κερι μου λιώνει με καημό
Κλαίει κέρνα δάκρυα.

Το φυτίλι καίγεται –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

Εμείς που βαδίσαμε το μονοπάτι
του Έρωτα

Δεν κλίνουμε μάτι όλη νύχτα.
Στην ταβέρνα των μεθυσμένων
Ο τυμπανιστής χτυπάει το τύμπανο –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

Στη μαυρίλα της νύχτας
Οι εραστές ξαγρυπνούν
Μην τους μιλάτε για ύπνο
Το μόνο που θέλουν
Είναι να βρίσκονται μαζί μας –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

Η Ένωση είναι ένας μανιασμένος
ποταμός
Που χύνεται κατ' ευθείαν στη
θάλασσα

Απόψε η Σελήνη δίνει φιλιά στα
αστέρια...

Ό,τι αγγίζω ό,τι βλέπω
Γίνεται φωτιά της αγάπης –
Αγαπημένε μου, αυτό γίνε για μένα.

.....
Όλη τη νύχτα χόρευα γύρω απ' το
σπίτι

Του Αγαπημένου μου
Το πρωί εκείνος βγήκε έξω
Και μου πρόσφερε να πιω κρασί
Δεν είχα κύπελλο –
«Να το άδειο μου κρανίο», του είπα.
«Ρίξε μέσα το κρασί σου».

.....
Χτύπησα την πόρτα
Εκείνου που αγκαλιάζει την αγάπη.
Άνοιξε, με είδε να στέκω εκεί
Κι άρχισε να γελάει.
Με τράβηξε μέσα.
Έλιωσα όπως η ζάχαρη, στην
αγκαλιά εκείνου του Εραστή

Εκείνου του Μάγου του Κόσμου.

Τζελαλαντίν Ρουμί (2003), Στον κήπο του Αγαπημένου, μτφρ. Καδιώ Κολύμβα, Αθήνα: Αρμός

Εικονογράφηση από τη συλλογή ποιημάτων (masnavi) του Ρουμί. Ινδικό χειρόγραφο του 1663: W.626, fol. 220b. Βαλτιμόρη, Walters Art Museum.

Γιόγκα και ησυχαστική παράδοση

Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η προσευχή στην ησυχαστική παράδοση παρουσιάζει ομοιότητες με την τεχνική του διαλογισμού, δηλαδή της γιόγκα. Επειδή και οι δύο επιζητούν την ένωση με το θείο, μπορούν να χαρακτηριστούν ως μορφές μυστικισμού. Υπάρχουν όμως και διαφορές. Η κυριότερη διαφορά είναι εκείνη που αφορά στον σκοπό των δύο: στη γιόγκα ο σκοπός είναι η ένωση με το θείο, προκειμένου να επιτευχθεί η διακοπή των μετενσαρκώσεων και μέσα από αυτήν η απελευθέρωση από τον κόσμο του περιορισμού, της μεταβολής και του θανάτου. Η μπάκτι γιόγκα έχει σκοπό την αναγέννηση σε έναν ουρανό κοντά στη θεότητα. Αλλά και αυτή η κατάσταση

δεν είναι η τελική αφού αναμένεται να τελειώσει όταν όλος ο κόσμος απορροφηθεί από τη θεότητα. Κάποτε, όπως συμβαίνει στον «υπερβατικό διαλογισμό»*, η ένωση με το θείο έχει ως σκοπό τη βελτίωση της ύπαρξης σ' αυτόν τον κόσμο. Σε καμιά όμως γιόγκα δεν επιζητείται ως επιθυμητή κατάσταση η διαιώνιση της ύπαρξης στον παρόντα κόσμο, ούτε η σωτηρία του παρόντος κόσμου από τον θάνατο. Στον χριστιανικό μυστικισμό, αντίθετα, σκοπός είναι η εσχατολογική σωτηρία, δηλαδή η διάσωση του θεωρούμενου ως «καλού λίκν» κόσμου από τον «έσχατο εχθρό», τον θάνατο, και η τελική κοινωνία όλου του κόσμου (και όχι μόνο ενός εσωτερικού στοιχείου) με τον Θεό - κύριό του, δηλαδή η Βασιλεία του Θεού. Πρώτο δείγμα αυτού του νέου κόσμου

είναι ο αναστημένος Χριστός: σ' αυτόν ο θάνατος έχει καταργηθεί και ο κόσμος βρίσκεται ενωμένος με τον Θεό. Η ένωση του νου του γιόγκι με το θείο είναι ο συνηθέστερος σκοπός της γιόγκα. Η συμμετοχή του ανθρώπου στη βασιλεία του Θεού μέσω της ένωσής του με τον Χριστό είναι ο τελικός σκοπός του ησυχασμού.

*** Υπερβατικός Διαλογισμός: Διαλογιστική τεχνική που έδωσε το όνομά της στο κίνημα που ίδρυσε τη δεκαετία του '60 ο ινδός γκουρού Μαχαρίσι.**

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., Χριστιανισμός και Θρησκευάματα Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σελ. 276.

Θρησκευτικά βιώματα και εμπειρίες από τον χώρο του Χριστιανισμού. Πίστη και βίωμα

Συμεών του Νέου Θεολόγου

‘Υμνος ΣΤ’

Πῶς καὶ πῦρ ὑπάρχεις βλύζον,
πῶς καὶ ὕδωρ ἤς δροσίζον,
πῶς καὶ καίεις καὶ γλυκαίνεις,
πῶς φθορὰν ἐξαφανίζεις;

Πῶς θεοὺς ποιεῖς ἀνθρώπους,
πῶς τὸ σκότος φῶς ἐργάζη,
πῶς ἀνάγεις ἐκ τοῦ ἄδου,
πῶς θνητοὺς ἐξαφθαρτίζεις;

Πῶς πρὸς φῶς τὸ σκότος ἔλκεις,
πῶς τὴν νύκτα περιδράσση,
πῶς καρδίαν περιλάμπεις,
πῶς με ὅλον μεταβάλλεις;

**Πώς είσαι και φωτιά που ξελοχίζεις,
πώς είσαι και νερό που με δροσίζει,
πώς κατακαίς μα και γλυκαίνεις,
και πώς εξαφανίζεις τη φθορά;**

**Πώς τους ανθρώπους κάνεις θεούς
και το σκοτάδι φως το δείχνεις,
πώς ανεβάζεις απ' τον Άδη
κι αθανατίζεις τους θνητούς;**

**Πώς σέρνεις το σκοτάδι προς το φως
και πώς τη νύχτα τη διαλύεις,
πώς την καρδιά μου περιλάμπεις
κι όλον μ' αλλάζεις τάχα πώς;**

Πῶς ἐνοῦσαι τοῖς ἀνθρώποις,
πῶς υἱοὺς Θεοῦ ἐργάζῃ,
πῶς ἐκκαίεις σου τῷ πόθῳ,
πῶς τιτρώσκεις ἄνευ ξίφους;

Πῶς ἀνέχη, πῶς βαστάζεις,
πῶς εὐθύς οὐκ ἀποδίδως,
πῶς ὑπάρχων ἔξω πάντων
βλέπεις πάντων τὰ πρακτέα;

Πῶς μακρὰν ἡμῶν τυγχάνων
καθορᾷς ἐκάστου πράξιν;
Δὸς ὑπομονὴν σοῖς δούλοις,
μὴ καλύψῃ τούτους θλίψεις!

**Πώς γίνεσαι ένα με τον άνθρωπο
και πώς τον κάνεις γιο του Θεού,
πώς τον φλογίζεις με τον πόθο σου
και πώς χωρίς σπαθί λαβώνεις;**

**Πώς μας ανέχεσαι, πώς περιμένεις
το χτύπημά σου πώς αργείς,
κι ενώ είσαι έξω από όλους μας
όλων τις πράξεις πώς θωρείς;**

**Πολύ μακριά μας βρίσκεσαι και πώς
ό,τι καθένας έπραξε το βλέπεις;
Δώρισε υπομονή στους δούλους σου
μην τους σκεπάσει μαύρη θλίψη.**

Ταιζέ

Αυτό που με συγκλονίζει όταν πηγαίνω στο Ταιζέ, είναι να μπαίνω σ' εκείνο τον πελώριο ναό της Συμφιλίωσης και να βλέπω αυτές τις χιλιάδες βλέμματα, αυτές τις χιλιάδες πρόσωπα.

Πώς να εξηγηθεί το γεγονός ότι κάθε χρόνο χιλιάδες νέοι από τις πέντε ηπείρους πηγαίνουν στο Ταιζέ σ' ένα αδιάκοπο προσκύνημα, τη μια εβδομάδα μετά την άλλη;

Υπάρχει στα νιάτα μια καταπληκτική δίψα για το απόλυτο. Και είναι προφανές ότι σήμερα πολλοί νέοι πηγαίνουν στα μοναστήρια. Το κάνουν για τον Θεό; Εκείνο που πριν απ' όλα αισθάνονται σ' ένα μοναστήρι είναι ένα μυστήριο, μια γαλήνη, ένα βάθος, όλα όσα δεν έχει

αυτή η κοινωνία στην οποία ζούμε. Θυμάμαι μια συνάντηση με τον μεγάλο σκηνοθέτη Ταρκόφσκι ο οποίος έλεγε: «Η πρόκληση της εποχής μας είναι να κάνει τον άνθρωπο να παραμείνει ένα ερώτημα και να μη θεωρήσει ότι όλα είναι απλά, ότι όλα έχουν εξηγηθεί και ότι όλα μπορούν να εξηγηθούν». Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχουν άνθρωποι, έργα και τόποι που θέτουν το ερώτημα του μυστηρίου της ύπαρξης, του μυστηρίου του Θεού. [...]

Υπάρχει σ' αυτό τον τόπο μια δύναμη της βιωμένης προσευχής με τρόπο πολύ απλό, ένα είδος μαθητείας για νέους που ίσως δεν είχαν προσευχηθεί ποτέ, τουλάχιστον συνειδητά – γιατί κάθε ανθρώπινο πλάσμα προσεύχεται με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο. Ο σημερινός

νέος έχει μια νόηση που λειτουργεί ταχύτατα, είτε πάνω σε ιδέες και συστήματα, είτε απλώς πάνω στις επιθυμίες και τις επιδιώξεις που του προτείνουν τα ΜΜΕ. Οι εκτάσεις όμως της καρδιάς μένουν χέρσες, και είναι πολύ σημαντικό να γαληνέψει κανείς τη νόηση, ώστε να μπορέσει τότε αυτή να νιώσει ίσως την προσευχή. Όταν κάποιος λέει μερικές λέξεις πολύ γρήγορα, πολύ πρόωρα, είναι συνήθως «λόγια του αέρα» που έρχονται να προστεθούν στα χίλια «λόγια του αέρα» της εποχής. Γι' αυτό ο χρόνος σιωπής που βιώνεται στη διάρκεια της προσευχής στο Ταιζέ, και στον οποίο οι νέοι τόσο πρόθυμα προσχωρούν, είναι εντελώς θεμελιώδης. Η προσευχή διαχέεται μέσα στη σιωπή και η σιωπή κάνει ώστε τα λόγια της προσευχής, όταν επανέρχονται, να

είναι λόγια διαφορετικά από τη συνηθισμένη φλυαρία.

Κλεμάν, Ο., Ταιζέ: Ένα Νόημα στη Ζωή, μτφρ. Καίτη Χιωτέλλη, Μαΐστρος, Αθήνα, 2015, σελ. 21, 23.

Η πλημμύρα της θείας αγάπης

«Ν' αγαπήσουμε τον Χριστό. Τότε από μέσα μας θα βγαίνει με λαχτάρα, με θέρμη, με θείο έρωτα το όνομα του Χριστού, θα φωνάζομε το όνομά Του μυστικά, αλάλητα. (...)
Τότε παύουν τα λόγια. Είναι η εσωτερική σιωπή, η σιγή, που προηγείται, συνοδεύει και ακολουθεί τη θεία επίσκεψη, τη θεία ένωση και σύγκραση της ψυχής με το θείον. Όταν βρεθείς σ' αυτή την κατάσταση, δεν χρειάζονται λόγια. Αυτό είναι κάτι που το ζεις. Κάτι που δεν εξηγείται.

Μόνο αυτός που τη ζει αυτή την κατάσταση την καταλαβαίνει. Το αίσθημα της αγάπης σε πλημμυρίζει, σε ενώνει με τον Χριστό. Γεμίζεις από χαρά και αγαλλίαση, που δείχνει ότι έχεις μέσα σου τη θεία αγάπη, την τέλεια αγάπη. Η θεία αγάπη είναι ανιδιοτελής, απλή, αληθινή».

Πορφύριος, Καυσοκαλυβίτης, Βίος και Λόγοι. Ι.Μ. Χρυσοπηγής, Χανιά, 2003, σελ. 274-275.

Σύγχρονες εκφράσεις του θρησκευτικού βιώματος και ο ρόλος τους στη θρησκεία και στον κόσμο

Όταν του μοιάσουμε...

Τις προάλλες συναντήθηκα με ένα γέροντα που αγαπώ πολύ. Είδες ποτέ τον Χριστό γέροντα, τον ρώτη-

σα. «Ναι πάτερ μου», μονολόγησε, με συστολή. «Πώς είναι Γέροντα;». «Όπως στα Ευαγγέλια πάτερ μου, αγνός, αγαθός, απλός και προσιτός». «Και τότε συνέβη αυτό», ήταν η αμέσως επόμενη γεμάτη θάμβος ερώτηση μου. «Όταν αγάπησα πολύ δίχως να περιμένω τίποτα πάτερ μου», ψιθύρισε ο γέροντας με χαμηλωμένα τα μάτια του, που είχαν ήδη πλημμυρίσει ερωτικά δάκρυα για τον Χριστό του. «Άδειασα σαν άνθρωπος και γέμισα Χριστό. Τα έδωσα όλα και δεν πήρα τίποτα. Τότε έρχεται Εκείνος, όταν του μοιάσεις».

Αυτή η φράση, «Ο Χριστός έρχεται, όταν του μοιάσουμε», σκαρφάλωσε στα πιο δύσβατα μονοπάτια της καρδιάς μου και άνοιξε χώρο μέσα μου. Ναι, η αγάπη. Εκείνη που

ξέρει να θυσιάζεται και να χάνει. Να τα δίνει όλα δίχως να κρατάει λογαριασμό. Εκείνη που πεθαίνει για να ζήσεις ο άλλος. Που προδίδεται, σταυρώνεται κι όμως συγχωρεί. Που ξέρει να λέει και να εννοεί, πάρε τον παράδεισό μου και δος μου την "κόλασή" σου....

Π. Λίβυος (Χαράλαμπος Παπαδόπουλος), «Όταν του μοιάσουμε...», rlibyos, 2016 (Ανακτήθηκε 24/12/16).

Βαρλάμης Ευθύμιος, Ο Χριστός σήμερα - ανάμεσά μας, 2010.

Από το βιβλίο «Ο Χριστός σήμερα στην Κρήτη».

1.4. ΛΥΤΡΩΣΗ

Η λύτρωση στη θρησκεία και στην καθημερινή ζωή

Στην πόλη του Ρίο ντε Τζανέιρο δεσπόζει το άγαλμα Χριστός ο Λυτρωτής (Cristo Redentor, στα πορτογαλικά).

Τοποθετημένο στον λόφο Κορκοβάντο, σε ύψος 710 μέτρων διακρίνεται από μακριά και με τα ανοιχτά του χέρια μοιάζει να καλωσορίζει τον κόσμο. Έχει ύψος 32 μέτρα και θεωρείται ένα από τα επτά νέα θαύματα του

κόσμου.

Σε σχέδιο του Γάλλου γλύπτη Πολ Λαντοβσκή και εκτέλεση από τον Βραζιλιάνο μηχανικό Έτορ Ντα Σίλβα Κόστα, εγκαινιάστηκε στις 12 /10/ 1931.

1. **λύτρα (τα)** το χρηματικό ποσό που απαιτείται να καταβληθεί για την απελευθέρωση προσώπου, το οποίο έχει απαχθεί ή αιχμαλωτιστεί: οι απαγωγείς ζήτησαν - 10.000.000. [ΕΤΥΜ. < αρχ. λύτρον < λύω].
2. **λυτρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λύτρω-σα, -θηκα, -μένος}**
 1. απαλλάσσω κάποιον από το βάρος επώδυνης κατάστασης, τον γλυτώνω (από δεινά): ο Χριστός λύτρωσε τον άνθρωπο από την αμαρτία || - κάποιον από τη

σκλαβιά | από τους φόβους του
|| μόνο ο θάνατος θα με λυτρώσει από τα βάσανα

2. (μεσοπαθ. λυτρώνομαι) ανακουφίζομαι από ένα κακό, ανακτώντας την ελευθερία μου: λυτρώθηκε μόλις αποκάλυψε την αλήθεια. ΣΥΝ. απαγκιστρώνομαι, αποδεσμεύομαι, απελευθερώνομαι, ξενοιάζω.

3. λύτρωση (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.)
λυτρωμός (ο) [μεσν.]. ►ΣΧΟΛΙΟ
λ. πληρώ.

Μπαμπινιώτης, Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, s.v. * [*sub vocem, στο αντίστοιχο λήμμα]

Προσεγγίσεις του Χριστιανισμού και άλλων θρησκευτικών παραδόσεων για τη λύτρωση και συσχέτισή τους με τις προσδοκίες των ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή

Η προσμονή της λύτρωσης στις θρησκείες

Ο σκοπός της θρησκείας σχετίζεται άμεσα με την όλη υπόσταση του ανθρώπου – είναι πάντα η επίτευξη κάποιου είδους σχέσης με ό,τι κάθε θρησκεία θεωρεί ως απόλυτο και η απαλλαγή από το σχετικό, δηλαδή από το πολύμορφο κακό. Κύριο μέλημα κάθε θρησκείας είναι να προσφέρει στον πιστό τα μέσα εκείνα που θα τα αξιοποιήσει για την επιτυχία αυτού του διπλού σκοπού.

Η λύτρωση, την οποία υπόσχεται κάθε θρησκεία, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το τι αυτή θεωρεί ως απόλυτο και τι ως σχετικό και με το σκοπό που ορίζει για την ανθρώπινη ύπαρξη. Έτσι υπάρχουν διάφορες μορφές λύτρωσης, όπως η αποκατάσταση της επικοινωνίας με τον Θεό, η ευτυχία στην παρούσα ζωή με την απόκτηση εγκόσμιων αγαθών, η εξασφάλιση μελλοντικών αγαθών σε μια μεταθανάτια ζωή, η τελική απαλλαγή συνόλου του κόσμου από το κακό. Όλες αυτές οι έννοιες λύτρωσης, που συχνά συνυπάρχουν, θεωρούνται από τις θρησκείες ως ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξης και επίτευξη του τελικού σκοπού της.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., Χριστιανισμός

και Θρησκευματα Β' Γενικού Λυκείου,
Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
- ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011,
σελ. 31.

Αναφορά στον Γκρέκο

– Δεν καταλαβαίνω, Δάσκαλε,
είπε ο Σαριπούτο· πάλι μας μιλάς με
παραβολές.

– Θα καταλάβεις στο γυρισμό,
Σαριπούτο. Τώρα, σας είπα, είναι
πολλά νωρίς. Χρόνια ζω τη ζωή και
τον πόνο του ανθρώπου, χρόνια
μεστώνω· ποτέ δεν είχα φτάσει, σύ-
ντροφοι, σε τόση ελευτερία. Γιατί;
Γιατί πήρα μια μεγάλη απόφαση.

– Μια μεγάλη απόφαση, Δάσκα-
λε; Έκαμε ο Άναντα κι ανασήκωσε
το κεφάλι, έσκυψε, φίλησε το άγιο
πόδι του Βούδα· ποια απόφαση;

– Δε θέλω να πουλήσω την ψυχή μου στο Θεό, σε αυτό που λέτε εσείς Θεό· δε θέλω να πουλήσω την ψυχή μου στον Πειρασμό, σε αυτό που λέτε εσείς πειρασμό· δε θέλω να πουληθώ σε κανένα. Είμαι λεύτερος! Χαρά σε αυτόν που ξεφεύγει από τα νύχια του Θεού και του Πειρασμού, αυτός, αυτός μονάχα λυτρώνεται.

– Λυτρώνεται από τι; έκαμε ο Σαριπούτο κι ο ιδρώτας έτρεχε από το μέτωπό του· λυτρώνεται από τι; Ένας λόγος απόμεινε στα χείλια σου, Δάσκαλε, και σε καίει.

– Δε με καίει, Σαριπούτο, με δροσίζει· δεν ξέρω, συμπαθάτε με, αν αντέχετε, αν μπορείτε να τον ακούσετε χωρίς να σας κυριέψει τρόμος.

– Δάσκαλε, είπε ο Σαριπούτο, πάμε στον πόλεμο, μπορεί να μη

γυρίσουμε· μπορεί να μη σε ξανα-
δούμε· φανέρωσε μας το στερνό
ετούτο λόγο, το στερνό σου· λυτρώ-
νεται από τι;

Αργά, βαριά, σαν κορμί στην
άβυσσο, έπεσε από τα σφιγμένα
χείλια του Βούδα ο λόγος: Από τη
λύτρωση.

– Από τη λύτρωση; Λυτρώνεται
από τη λύτρωση; ξεφώνισε ο Σαρι-
πούτο. Δάσκαλέ μου, δεν καταλα-
βαίνω!

– Καλύτερα, Σαριπούτο, καλύτε-
ρα· αν καταλάβαινες, θα τρόμαζες.
Όμως, μάθετέ το, σύντροφοι, ετούτη
είναι η λευτεριά η δικιά μου· λυτρώ-
θηκα από τη λύτρωση! Σώπασε· μα
δεν μπορούσε πια να κρατηθεί:

– Κάθε άλλη λευτεριά, μάθετέ το, είναι
σκλαβιά· αν ήταν να ξαναγεννιόμουν,

για τη μεγάλη ετούτη λευτεριά θα πολεμούσα: για τη λύτρωση από τη λύτρωση... Μα φτάνει· πρώιμα είναι ακόμα να μιλούμε· θα τα πούμε σαν γυρίσετε από τον πόλεμο, αν γυρίσετε· έχετε γεια! (...)

– Όποιος λέει πως υπάρχει λύτρωση είναι σκλάβος· γιατί την πάσα στιγμή φλωροζυγιάζει κάθε του λόγο, κάθε του πράξη και τρέμει: Θα σωθώ; Δε θα σωθώ; Θα πάω στον ουρανό; Θα πάω στην Κόλαση; Πώς μπορεί να 'ναι λεύτερη μια ψυχή που ελπίζει; Όποιος ελπίζει, φοβάται τη ζωή ετούτη, φοβάται τη ζωή την άλλη, κρέμεται μετέωρος και περιμένει την τύχη ή το έλεος του Θεού. Ο Βούδας έβαλε την απαλάμη στα μαύρα μαλλιά του Άναντα.

– Μείνε, είπε. Κάμποση ώρα έμειναν αμίλητοι κάτω από το ανθισμένο

**δέντρο. Ο Βούδας χαίδεψε αργά, πο-
νετικά, τα μαλλιά του αγαπημένου μα-
θητή.**

**– Σωτηρία θα πει να λυτρωθείς
απ' όλους τους σωτήρες· αυτή 'ναι
η ανώτατη λευτεριά, η πιο αψηλή,
όπου με δυσκολία αναπνέει ο άν-
θρωπος. Αντέχεις; Ο Άναντα είχε
σκύψει το κεφάλι και δε μιλούσε.**

**– Καταλαβαίνεις λοιπόν τώρα
ποιος είναι ο τέλειος Λυτρωτής...
Σώπασε, και σε λίγο, παίζοντας
ανάμεσα στα δάχτυλά του έναν
ανθό που 'χε πέσει από το δέντρο:**

**– Ο Λυτρωτής που θα λυτρώσει
τους ανθρώπους από τη λύτρωση.
Καζαντζάκης Ν., Αναφορά στον Γκρέ-
κο, Εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα, ⁴1969,
σελ. 420-422 [κεφάλαιο ΚΔ'].**

Θρησκευτικές αντιλήψεις για το θέμα της λύτρωσης

Η διδασκαλία του Ινδουισμού για τη Λύτρωση όπως αναπτύσσεται στις Ουπανισάδες

Ήδη από το τέλος της βεδικής εποχής αρχίζει να εμφανίζεται στις Βέδες η ιδέα ότι ο κόσμος στον οποίο ζούμε είναι το επιφανειακό ή εξωτερικό στρώμα μιας θείας πραγματικότητας, που βρίσκεται στο βάθος ή στη βάση του κόσμου. Όλα όσα υπάρχουν, συμπεριλαμβανομένων και των θεών, απέρρευσαν απ' αυτή. Μ' αυτόν τον τρόπο το σύνολο του κόσμου χωρίστηκε σε δύο βασικά στρώματα, τη θεμελιώδη αυτή πραγματικότητα και το φαινόμενο κόσμο. Ο φαινόμενος κόσμος αποτελείται από όντα περι-

ορισμένα στα όρια της μορφής τους, ενώ η θεμελιώδης πραγματικότητα είναι απεριόριστη και άμορφη. Η ιδέα αυτή αναπτύχθηκε περισσότερο και επικράτησε ως το βασικό κοσμοείδωλο του Ινδουισμού σε μια άλλη σειρά βιβλίων που ονομάζονται Ουπανισάδες και γράφηκαν περίπου από το 800 ως το 500 π.Χ. Στις Ουπανισάδες η θεία πραγματικότητα που αποτελεί το υπόστρωμα του σύμπαντος ονομάστηκε Μπράχμαν. Όπως ο αέρας που, αν και άμορφος, μπορεί να περικλειστεί μέσα στα δοχεία, έτσι και μέσα σε κάθε τι υπάρχει ένα «τμήμα» του Μπράχμαν, ένα θείο στοιχείο. Αυτό ονομάζεται Άτμαν. Μ' αυτόν τον τρόπο όλα τα όντα είναι στο βάθος τους Άτμαν και άρα μέρος του Μπράχμαν. Το ίδιο και ο άνθρωπος. Μόνο που αυτός, γοητευμένος από τον

κόσμο, έχει συνεχώς στραμμένο τον νου του προς αυτόν και άρα προς τα έξω και αγνοεί ότι το βάθος του εαυτού του είναι η θεία πραγματικότητα. Ενώ στις Βέδες ο κόσμος θεωρείται ως κάτι καλό, στις Ουπανισάδες καλό θεωρείται μόνο το Μπράχμαν. Ο κόσμος είναι μια δευτερεύουσα πραγματικότητα και όχι η βασική και αληθινή. Εξάλλου αποτελείται από όντα που βρίσκονται σε κατάσταση περιορισμού και μεταβολής. Τα έμβια όντα, μεταξύ των οποίων και ο άνθρωπος, αισθάνονται οδυνηρά αυτήν την κατάσταση. Βιώνουν λοιπόν την ύπαρξη ως πόνο. Στις Ουπανισάδες εμφανίζονται, επίσης, δύο άλλες ιδέες, που είναι άγνωστες στις Βέδες. Αυτές είναι η σαμσάρα και το κάρμα. Σαμσάρα είναι η ανακύκλωση των υπάρξεων. Σύμφωνα μ' αυ-

τήν την αντίληψη τα έμβια όντα δε ζουν μόνο μια φορά αλλά αφού μια μορφή ύπαρξης διαλυθεί, κάτι από αυτήν επιβιώνει και μεταβαίνει σε άλλη μορφή ύπαρξης. Δημιουργείται έτσι ένας ατέρμων κύκλος μετενσαρκώσεων που διατηρεί συνεχώς τα όντα σε κάποια μορφή ύπαρξης. Κάρμα σημαίνει πράξη. Οι πράξεις που το ον διέπραξε στην προηγούμενη μορφή ύπαρξης είναι εκείνες που προσδιορίζουν τη μορφή στην οποία θα μεταβεί. Τέτοιες μορφές εκτός από την ανθρώπινη μπορούν να είναι μια ζωική, μια δαιμονική σε κάποια κόλαση ή μια θεϊκή σε κάποιο ουρανό. Τι πράξεις κάνει ο άνθρωπος εξαρτάται από εκείνο που επιθυμεί. Έτσι τελικά μετενσαρκώνεται κάθε φορά σε κάποια μορφή ύπαρξης ανάλογη με την επιθυμία του. Η ατέρμονη παραμονή σε

κάποια μορφή ύπαρξης, δηλαδή σε μια κατάσταση που ταυτίζεται με την οδύνη, προκάλεσε το αίτημα της απελευθέρωσης (μούκτι ή μόξα) από αυτή. Σύμφωνα με τις Ουπανισάδες, αυτή επιτυγχάνεται με τη σταδιακή απόσυρση του νου του ανθρώπου από τον εξωτερικό κόσμο και τη στροφή του προς τον εσωτερικό με τελικό σκοπό την ταύτιση του νου με το Άτμαν και μέσω αυτού με το Μπράχμαν. Η διαδικασία αυτή, από τη σταδιακή απόσυρση του νου από τον εξωτερικό κόσμο ως την ταύτιση ή ένωση με το Μπράχμαν ονομάζεται γιόγκα. Η χρήση της γιόγκα γι' αυτό τον σκοπό καθιστούσε το έργο της σωτηρίας μια ατομική προσπάθεια που μπορούσε να αναλάβει ο καθένας μόνος του.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σελ. 258-260.

Αρχαιοελληνική θρησκεία - Η εγκόσμια κατεύθυνση

Η αρχαία ελληνική θρησκεία αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της θετικής πορείας των εγκόσμιων πραγμάτων και στην αποτροπή της αρνητικής. Κύριο μέσο αυτής της εξασφάλισης είναι οι θυσίες, συχνά αιματηρές, που αποτελούν το κέντρο της λατρείας. Παράλληλα, αλλά σε μικρότερο βαθμό, από τον 6ο αι. π.Χ. άκμασε συμπληρωματικά ο ελληνικός μυστικισμός.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Στ., Χριστιανισμός και Θρησκευάματα Β' Γενικού Λυκείου, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής - ΙΤΥΕ «Διόφαντος», Αθήνα, 2011, σελ. 223.

Η λύτρωση στον Χριστιανισμό

Το όραμα της πεδιάδας με τα ξερά κόκαλα

¹Ένωσα πάνω μου τη δύναμη του Κυρίου. Μ' έβγαλε με το Πνεύμα του έξω, μ' έφερε σε μια πεδιάδα που ήταν γεμάτη κόκαλα ²και με περιέφερε πάνω απ' αυτά. Τα κόκαλα ήταν πάρα πολλά και πολύ ξερά, απλωμένα στην πεδιάδα.

³«Άνθρωπε», με ρώτησε, «μπορούν να γίνουν ζωντανοί άνθρωποι αυτά

τα κόκαλα;». Κι εγώ απάντησα: «Κύριε, Θεέ, εσύ ξέρεις».

⁴Τότε μου είπε: «Μίλα εκ μέρους μου σ' αυτά τα κόκαλα και πες τους: “κόκαλα εσείς ξερά, ⁵ο Κύριος ο Θεός σας λέει: Προσέξτε! Εγώ θα φέρω πνοή μέσα σας και θα πάρετε ζωή.

⁶Θα σας δώσω νεύρα και θα κάνω να 'ρθει πάνω σας σάρκα και θα τη σκεπάσω με δέρμα· μετά θα σας δώσω πνοή και θα πάρετε ζωή. Τότε θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος”».

⁷Προφήτεψα, λοιπόν, κατά πώς δι-ατάχθηκα. Κι εκεί που προφήτεψα, έγινε ένας θόρυβος κι ακούγονταν τριξίματα· τα κόκαλα πλησίαζαν το ένα το άλλο. ⁸Ύστερα κοίταξα και είδα ότι νεύρα και σάρκες φύτρωναν πάνω στα κόκαλα και μετά ντύθηκαν με δέρμα· ζωή όμως δεν υπήρχε

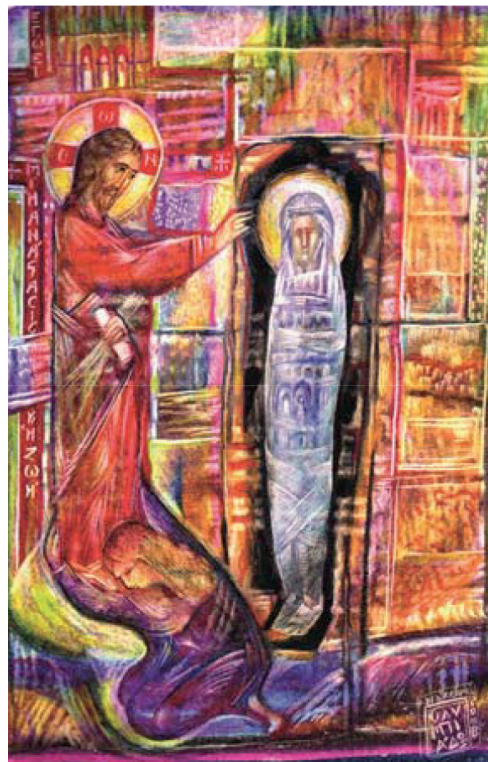
ακόμα μέσα τους.

⁹Τότε μου είπε ο Κύριος: «Μίλα εκ μέρους μου στην πνοή της ζωής! Προφήτεψε, άνθρωπε, και πες της: “ο Κύριος ο Θεός λέει: Έλα, πνοή, από τις τέσσερις άκρες και μπες μέσα σ’ αυτά τα πτώματα για να ξαναπάρουν ζωή”». ¹⁰Προφήτεψα, λοιπόν, όπως με πρόσταξε ο Κύριος. Μπήκε τότε η πνοή της ζωής στα πτώματα και αναστήθηκαν και στάθηκαν στα πόδια τους, κι ήταν ένα πάρα πολύ μεγάλο στράτευμα.

¹¹«Άνθρωπε», μου είπε ο Κύριος, «αυτά τα κόκαλα συμβολίζουν τους Ισραηλίτες, οι οποίοι λένε συνεχώς ότι είναι σαν ξερά κόκαλα, ότι χάθηκε κάθε ελπίδα γι αυτούς, ότι είναι χαμένοι πια. ¹²Γι’ αυτό, προφήτεψε και πες τους ότι εγώ, ο Κύριος ο Θεός, λέω: “θ’ ανοίξω τους τάφους

σας και θα σας βγάλω μες απ' αυτούς, λαέ μου, και θα σας φέρω στη χώρα του Ισραήλ. ¹³Κι όταν το κάνω αυτό θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος. ¹⁴Θα σας δώσω το Πνεύμα μου και θα ξαναβρείτε τη ζωή. Θα σας φέρω στη χώρα σας και θα μάθετε ότι εγώ είμαι ο Κύριος. Το είπα και θα το κάνω εγώ, ο Κύριος».

Ιεζεκιήλ 37, 1-14.

Ολυμπιάς Κελαϊδή,
Η Ανάσταση του Λαζάρου.

Από τη γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών

Ένας από τους κύριους σκοπούς του γ' Ευαγγελιστή είναι να καταδείξει ότι ο Ιησούς είναι ο λυτρωτής και Σωτήρας του κόσμου από τις αμαρτίες, τις ασθένειες και όλα τα βάσανα του βίου. Ιδιαίτερη ευαισθησία δείχνει επιπλέον ο Λουκάς στις διάφορες ευπαθείς ομάδες ανθρώπων, και μάλιστα αυτών που θεωρούνταν αμαρτωλοί, διεφθαρμένοι, περιθωριακοί, ξεπεσμένοι, απόκληροι. Η προβολή της κοινωνικής διδασκαλίας του Χριστού υπό του Λουκά, όπως εκδηλώνεται στη μεγάλη συμπάθειά του προς τους φτωχούς, στην ανάδειξη κάποιων Σαμαρειτών ως προτύπων κατά Θεόν ζωής, αλλά και η καταφανής προσπάθεια εξύψωσης της γυναίκας,

αποτέλεσαν καθοριστικό παράγοντα στο να αποκληθεί ο Λουκάς κατεξοχήν ως ο «σοσιαλιστής» Ευαγγελιστής. Η αγάπη και ευσπλαχνία εξάλλου του Χριστού που τονίζεται μοναδικά από τον Λουκά, έκαναν τον μεγάλο Δάντη να ανακηρύξει τον γ' Ευαγγελιστή ως τον «γραμματέα της ευσπλαχνίας του Χριστού».

Εμφανής είναι επιπροσθέτως η επιμονή και ο τονισμός υπό του Λουκά της ιστορίας ως του χώρου στον οποίο πραγματοποιούνται οι επαγγελίες που δόθηκαν στους Πατριάρχες του Ισραήλ, και ως ο χώρος δράσης του Υιού του Θεού, αλλά και της Εκκλησίας. [...]

Κατά συνέπεια, το μήνυμα του γ' Ευαγγελίου έχει σαφέστατα οικουμενικό χαρακτήρα, αφορά δηλαδή τους πάντες, ιουδαίους και εθνικούς, κάτι

που με απόλυτη ακρίβεια και συνέπεια ο Λουκάς από την αρχή μέχρι το τέλος του δίτομου έργου του (Ευαγγέλιο-Πράξεις) επιχειρεί να καταδείξει.

Αντωνόπουλος Β., Από τη Γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών: Ο Αβραάμ στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, Μαΐστρος, Αθήνα, 2008, σελ. 56-57.

Ολυμπιάς Κελαϊδή, Νώε. Λαδοπαστέλ σε χαρτί.

Διαφορετικές εκφάνσεις της προσδοκίας των πιστών για λύτρωση

Έργο του Φίκου. Μούσα. Αυγοτέμπερα σε χειροποίητο ιαπωνικό χαρτί κολλημένο σε ξύλο.

**Εικόνα διά χειρός Φίκου.
Η παραβολή του καλού Σαμαρείτη.**

Η ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ

Ένα μικρό πράσινο δρομάκι
οδηγεί στην Ευτυχία.

Είναι μια τόσο πρόωρα ζεστή
Άνοιξη.

Στο βάθος, θηριώδης Κερασιά
λάμπει από τον καρπό.

Βρίσκεται εκεί Σπιτάκι, στην
γαλήνην ερημιάς σπουδαίας.

Τί φουντωμένα είναι όλα τα
δέντρα τριγύρω.

Ό,τι μαζεύουμε πικρία και
απελπισίες της ζωής,

πάμε συχνά και τα κρύβουμε στην
Λήθη

αυτής της πρασινάδας. Τάφος του
κακού,

οπότε πηγάζει η **Ανάσταση Καλής
Ελπίδας**

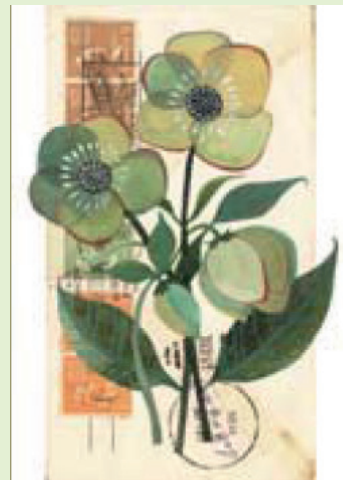
και το απαραίτητο **Θάρρος** για τη
σκληρὴν αὐτὴ **Ζωή.**

Παπατσώνης, Τ. Κ., Εκλογή Α',
Εκλογή Β', Ἴκαρος, Αθήνα, 1988,
σελ. 16.

Ανάσταση, Μονή της Χώρας – Μουσείο Καριγιέ, Κωνσταντινούπολη.

**Χριστὸς ἀνέστη
Χριστὸς ἀνέστη
ἐκ νεκρῶν,
θανάτῳ θάνατον πατήσας,
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι,
ζωὴν χαρισάμενος!**

1.5. ΑΘΕΪΑ

Οι έννοιες της απιστίας και της δυσπιστίας. Οριοθέτηση της έννοιας της αθεΐας ως κοσμοθεωρίας και ως στάσης ζωής

Πιστεύω
ό,τι βλέπω
και ό,τι δεν
βλέπω
δεν το
πιστεύω

Με τόσο
κακό
στον κόσμο,
δεν υπάρχει
Θεός

Η ιδέα
του Θεού
με εμποδίζει
να ζήσω
τη ζωή μου

Η θρησκεία
είναι
ετερο-
καθορισμός

Ο Θεός
έχει
πεθάνει!

Συμπεριφορές και στάσεις ζωής που προσδιορίζονται από την επιλογή της αθεΐας

Οι απόντες

«... δεν είναι ο Θεός
Αυτό που μας λείπει· εμείς
Λείπουμε και μας λείπει,
Έχουμε φύγει κ' είναι απών.

Τον γυρεύουμε τάχα ή μας γυρεύει
Και δε μας βρίσκει; Τον ποθούμε ή
μας ποθεί
Και δε μας βλέπει το πρόσωπό του;

Εμείς έχουμε πεθάνει, ο θάνατός
μας
Είναι ο μέγας θάνατος, δεν πέθανε ο
Θεός.

Εμείς είμαστε οι απόντες απ' το
δειπνο,
Αυτοί που λείπουν και δεν είναι,
κλείστηκαν έξω,
Δεν πρόφτασαν ναρθούν, τρέχουν
στους δρόμους,
Και σκουντουφλούν στη γη,
χτυπούν την πόρτα.

Δεν έχουν πρόσωπο, δεν έχουν
φως».

Γιώργος Θέμελης, Φωτοσκιάσεις,
Θεσσαλονίκη, Αυτοέκδοση, 1961.

Κατακτητές

Προς τα πού πηγαίνουμε – ύστερα
από το λύσιμο των δεσμών από το
παλαιό έδαφος– δεν το γνωρίζουμε
ακόμη. Όμως αυτό το έδαφος μας
πυρπόλησε τη δύναμη, που μας

εξωθεί προς το μακρινό, προς την περιπέτεια, με την οποία προωθούμαστε προς το ατέρμον, το αδοκίμαστο. Το ανεξερεύνητο.

Πρέπει να είμαστε κατακτητές· δεν μας απομένει άλλη επιλογή, μια και δεν έχουμε πια χώρα, όπου να είμαστε ιθαγενείς και εγκαταστημένοι μόνιμα...

Προς τα εκεί μας ωθεί ένα κρυφό και ενδόμυχο Ναι, που είναι πιο ισχυρό απ' όλα μας τα Όχι... Τολμάμε το μακρινό... Η γη είναι ακόμη πλούσια και ανεξερεύνητη... Η δύναμή μας μας σπρώχνει... προς τα εκεί που μέχρι τώρα έχουν δύσει όλοι οι ήλιοι... προς ένα νέο κόσμο....

Νίτσε, Φρ., Κατάλοιπα, K. Schlechta, Werke III, München, 1969, σελ. 478.

Εξέλιξη και περί Θεού αυταπάτη: Μια συνέντευξη

...Ερώτηση: ...Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι μέσα από την εξέλιξη βαδίζουμε προς την αλήθεια ή προς το ψέμα;

P.N.: Δεν είμαι σίγουρος. Αυτό που μπορώ να πω όμως είναι ότι υπάρχουν μερικά επαγγέλματα που πληρώνονται για να υποστηρίξουν ψέματα, όπως οι δικηγόροι. Δεν είναι ψεύτες με την κυριολεκτική σημασία της λέξης, αλλά προκειμένου να κερδίσουν μια δίκη μπορεί να πουν και πράγματα που δεν τα πιστεύουν. Ο επιστήμονας όμως δεν πρέπει ή δεν θα έπρεπε να το κάνει αυτό. Ο επιστήμονας πρέπει να ψάχνει την αλήθεια, ακόμη και αν η αλήθεια είναι το αντίθετο από αυτό που πιστεύει ή ακόμη και αντίθετη

με τον τρόπο ζωής του. Ένας επιστήμονας που εξαπατά προσαρμόζοντας τα στοιχεία για να ταιριάζουν με τη θεωρία του θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να εκδιώκεται από την επιστημονική κοινότητα».

Ερώτηση: Υπάρχει ένα σημείο στην ανθρώπινη Ιστορία μέχρι το οποίο μπορείτε να δικαιολογήσετε τους ανθρώπους που πίστευαν στον Θεό;

P. N.: Υπάρχει. Το 1859, η χρονιά κατά την οποία εκδόθηκε “Η καταγωγή των ειδών” του Δαρβίνου. Αν σκεφτείτε, θα δείτε πραγματικά ότι και πριν από τον Δαρβίνο η εξήγηση της θειικής προέλευσης του ανθρώπου ήταν μια λανθασμένη ερμηνεία. Τότε όμως ήταν πολύ δύσκολο να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητό πώς δημιουργήθηκαν τα πάντα και

πώς έφτασαν να είναι έτσι όπως είναι».

Ερώτηση: Η φύση δεν «ξέρει» ότι υπάρχουμε. Αυτό το έχετε στον νου σας ως επιστήμονας όταν γράφετε ένα βιβλίο;

P. N.: Φυσικά. Είναι στο πίσω μέρος του μυαλού μου, παρ' ότι αυτό για κάποιους μπορεί να σημαίνει ότι υπάρχει ένας Θεός που ξέρει και νοιάζεται. Είναι πολύ βαθιά στο δικό μου πιστεύω και στο αξιακό μου σύστημα ότι η φύση δεν ξέρει ότι υπάρχω. Δεν την ενδιαφέρει καν ότι υπάρχω.

Προβατάς, Μ., (Α)θεου αυταπάτη, (Συνέντευξη του Ρίτσαρντ Ντόκινς), Βήμαgazino, τ. 491, Αθήνα 2007, σελ. 28-36.

Υπάρχει Θεός σ' έναν άδικο κόσμο;

– Λέγε λοιπόν. Από πού ν' αρχίσουμε; Πρόσταξε. Απ' τον Θεό; Για το αν υπάρχει Θεός δηλαδή;

– Απ' όπου θέλεις άρχισε, ακόμα κι «αντίστροφα». Χτες μόλις υποστήριξες στου πατέρα πως δεν υπάρχει Θεός, είπε ο Αλιόσα και κοίταξε εξεταστικά τον αδερφό του.

– ...Φαντάσου λοιπόν πως ίσως και γω να πιστεύω στο Θεό, γέλασε ο Ιβάν. Αυτό πια δεν το περίμενες, ε;

– Μα και βέβαια. Εκτός πια κι αν αστειεύεσαι και τώρα.

– Αστειεύομαι! Αυτό το είπαν και χτες στου σάρετς, πως αστειεύομαι. Βλέπεις, καλέ μου, υπήρχε ένας γέρος αμαρτωλός τον δέκατο όγδοο αιώνα, που είπε πως αν δεν υπήρχε

Θεός θα 'πρεπε να τον εφεύρουμε·
«S'il n'existait pas Dieu il faudrait
l'inventer». Και πραγματικά ο άν-
θρωπος εφεύρε το Θεό. Και δεν εί-
ναι παράξενο κι ούτε θα 'ταν αξιο-
θαύμαστο που υπάρχει πραγματικά
ο Θεός, μα είναι αξιοθαύμαστο που
μια τέτοια ιδέα –η ιδέα της αναγκαι-
ότητας του Θεού– μπόρεσε να
τρυπώσει στο κεφάλι ενός τόσο
άγριου και κακού ζώου όπως εί-
ναι ο άνθρωπος. Τόσο ιερή είναι
αυτή η σκέψη, τόσο συγκινητική,
τόσο σοφή και τιμάει τόσο τον άν-
θρωπο. Όσο για μένα, από καιρό
πια τ' αποφάσισα να μη σκέφτομαι
για το αν ο άνθρωπος δημιούργη-
σε το Θεό ή ο Θεός τον άνθρωπο...
Λοιπόν όχι μονάχα παραδέχομαι
το Θεό πρόθυμα, μα παραδέχομαι
και τη σοφία Του και το σκοπό Του
– που αυτά πια μας είναι εντελώς

άγνωστα. Πιστεύω στην τάξη, στο νόημα της ζωής, πιστεύω στην αιώνια αρμονία που μέσα της θα διαλυθούμε όλοι μας, πιστεύω στον Λόγο που προς αυτόν τείνει το Σύμπαν, το Λόγο που ην προς τον Θεόν και που είναι ο ίδιος ο Θεός, κ.ο.κ. εις το άπειρον! Από λόγια πάνω σ' αυτό άλλο τίποτα. Νομίζω πως βρίσκομαι σε καλό δρόμο, ε; Κι όμως φαντάσου πως στο τέλος δεν παραδέχομαι αυτόν τον κόσμο του Θεού, δεν τον παραδέχομαι, αν και ξέρω πως υπάρχει, μα δεν τον αναγνωρίζω καθόλου. Δεν είναι πως δεν παραδέχομαι το Θεό, νιώσε το αυτό, μα τον κόσμο που δημιούργησε αυτός, τον κόσμο του Θεού δεν τον παραδέχομαι κι αρνιέμαι να τον παραδεχτώ [...]. Ας είναι, ας είναι, όλα αυτά θα γίνουν, το παραδέχομαι, μα δεν το αποδέχομαι κι ούτε

θέλω να το αποδεχτώ! Ας συναντηθούν ακόμα και οι παράλληλες ευθείες κι ας το δω και μονάχος μου: θα το δω και θα πω πως συναντήθηκαν, μα δε θα το αποδεχτώ [...].

Ντοστογιέφκι Φ., Αδελφοί Καραμαζώφ, Μτφρ. Α. Αλεξάνδρου, τ. ΙΙ, Γκοβόστης, Αθήνα, 1990, σελ. 123-126.

Θέσεις της αθεΐας στις διάφορες μορφές της

Ό,τι δεν είναι ο άνθρωπος πραγματικά, αλλ' επιθυμεί να είναι, αυτό το κάνει Θεό του ή αυτό είναι ο Θεός του. [...] Διότι δεν δημιούργησε ο Θεός τον άνθρωπο κατ' εικόνα του, όπως λέγεται στη Βίβλο, αλλ' ο άνθρωπος τον Θεό κατ' εικόνα του [...]. Κάθε Θεός είναι ένα ον της φαντασίας,

μια εικόνα και μάλιστα μια εικόνα του ανθρώπου, αλλά μια εικόνα την οποία ο άνθρωπος θέτει έξω από τον εαυτό του και την παρουσιάζει ως ένα ανεξάρτητο ον.

Feuerbach, L., Vorlesungen über das Wesen der Religion, Leipzig, 1851, σελ. 293.

Η απόλυτη ουσία, ο Θεός του ανθρώπου είναι η ίδια η δική του ουσία [...]. Η συνείδηση του Θεού είναι η αυτοσυνείδηση του ανθρώπου, η γνώση του Θεού είναι η αυτογνωσία του ανθρώπου.

[...] Ο άνθρωπος είναι για τον άνθρωπο Θεός (homo hominis Deus est) [...]. Το μυστικό της Θεολογίας είναι η ανθρωπολογία [...]. Ο άνθρωπος είναι το κέντρο της θρησκείας, ο

άνθρωπος είναι το τέλος της θρησκείας.

Feuerbach, L., Das Wesen des Christentums, Leipzig, 1841, κεφ. 1, σελ. 6· κεφ. 2, σελ. 15· κεφ. 28, σελ. 325-326· κεφ. 19, σελ. 222.

Κριτική του Φόουερμπαχ από τον Μαρξ

Ο Feuerbach ξεκινά από το δεδομένο της θρησκευτικής αλλοτρίωσης, του αναδιπλασιασμού του κόσμου σε έναν θρησκευτικό και έναν εγκόσμιο.

Marx, K., Θέσεις για τον Φόουερμπαχ, Μτφρ. Γ. Μπλάνας, Ερατώ, Αθήνα, 2004, σελ. 63.

Διάλογοι μεταξύ εκπροσώπων της θρησκείας και αθεϊστικών τάσεων και τα επιχειρήματά τους εκατέ- ρωθεν

Κριτικά σχόλια στις θέσεις του Μαρξ

Ο Μαρξ θεώρησε και έκρινε τη θρησκεία μόνο από κοινωνικο-δυναμική σκοπιά, δηλ. από το ποιο ρόλο παίζει στο κοινωνικό φαινόμενο και γίνεσθαι, πάντοτε σε σχέση με το επαναστατικό του όραμα και πρόγραμμα. Ο ισχυρισμός του ότι η θρησκεία είναι δημιούργημα του ανθρώπου μπορεί να θεωρηθεί σωστός, αν με τον όρο «θρησκεία» εννοούμε μόνο τις θρησκευτικές παραστάσεις και μορφές ζωής (διδασκαλίες, προσευχές, δόγματα, λατρευτικούς

τύπους κ.ά.). Ο άνθρωπος πάντοτε δημιουργεί στον εαυτό του παραστάσεις, εικόνες και έννοιες για τον Θεό. Ωστόσο ποια λογική θα μας υποχρέωνε να δεχτούμε ότι όλες αυτές οι εικόνες που δημιουργεί ο άνθρωπος ταυτίζονται με την ίδια την ύπαρξη του Θεού, ώστε ο Θεός να είναι μόνο προϊόν της ανθρώπινης σκέψης, αντανάκλαση του ανθρώπου και των μεταβαλλόμενων συνθηκών της ζωής του; Ή ποια λογική μπορεί να αποκλείσει την ύπαρξη του Θεού, επειδή οι άνθρωποι, ανάλογα με τις συνθήκες που ζουν, δημιουργούν κάθε φορά και αντίστοιχες αντιλήψεις και παραστάσεις για τον Θεό – που πάντοτε είναι ανεπαρκείς και όχι σπάνια προβληματικές; Ο Θεός δεν ταυτίζεται με τις θεολογίες μας. Είναι απείρως πιο πέρα απ' όσα λέμε γι'

Αυτόν.

Η άποψη του Μαρξ ότι η θρησκεία είναι συνέπεια μόνο της κοινωνικο-οικονομικής αλλοτρίωσης του ανθρώπου και των αντίστοιχων μ' αυτές δομών ζωής δεν ευσταθεί. Διότι από την απροκατάληπτη μελέτη της ιστορίας διαπιστώνεται αναμφισβήτητα ότι πάντοτε οι άνθρωποι θρήσκευαν, με τούτο ή τον άλλο τρόπο. Επίσης ότι η θρησκεία δεν συνδέεται με μια μόνο μορφή κοινωνίας, σαν αυτή που δίκαια προβλημάτισε και που αγωνίστηκε να αλλάξει ο Μαρξ, αλλά εμφανίζεται σε κάθε είδους κοινωνία. Έτσι, ακόμη και αν αρθούν οι αλλοτριωτικές και απάνθρωπες συνθήκες ζωής, αυτό δεν θα σημάνει κατ' ανάγκη και το τέλος της αληθινής θρησκείας. Ίσως θα σημάνει το τέλος μιας αλλοτριωμένης και συμβιβασμένης

θρησκείας, κάτι που το εύχονται και επιδιώκουν όσοι θρησκεύουν αληθινά».

Καριώτογλου Α., Κεσόπουλος Α., Παπαευαγγέλου Π., Τσανανάς Γ., Χριστιανισμός και Θρησκευάματα, Β' Λυκείου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – ΟΕΔΒ, Αθήνα, ³1991, σελ. 159.

Επιστήμη και πίστη

Το δεύτερο ήμισυ του ΙΘ΄ αι. πολλά μέλη της ευρωπαϊκής διανόησης πείστηκαν με υποτιθέμενα επιστημονικά επιχειρήματα πως δεν υπάρχει Θεός και πως η πίστη στον Θεό ήταν ασυμβίβαστη με την ύπαρξη της επιστήμης. Οφείλει κανείς να ομολογήσει πως αυτό το επιχείρημα υπέρ του αθεϊσμού είναι το πιο αφελές και το πιο ισχνό. Βασίστηκε

στην πίστη πως της επιστήμης της αξίζει απόλυτη υπεροχή, όχι μόνο υπεροχή πάνω από το σύνολο της γνώσης, αλλά και πάνω από το σύνολο της ανθρώπινης ζωής· πως η επιστήμη είναι ικανή να λύσει όλα τα προβλήματα... Η υπόθεση πως η επιστήμη απέδειξε πως ο Θεός δεν υπάρχει, δεν έγινε από την ίδια την επιστήμη, αλλά από μια φιλοσοφική θεωρία, με την οποία σχετίστηκε. Ο επιστημονισμός δεν είναι επιστήμη, παρά μια φιλοσοφία, η οποία προϋποθέτει μια πίστη».

Μπερντιάεφ, Ν., Αλήθεια και Αποκάλυψη. Εισαγωγή-μετάφραση-σημειώσεις Χ. Μαλεβίτσης, Δωδώνη, Αθήνα, 1967, σελ. 153 και 154.

Στους άθεους φίλους από μια άθεη

Μη φοβάστε τον χριστιανισμό, και μαζί δεν θα φοβόμαστε τις θρησκείες! Νιώθω προσωπικά την επιθυμία να πω στους αγνωστικιστές, ανθρωπιστές, άθεους φίλους μου. Προερχόμαστε από το ίδιο πεδίο σκέψης, βρισκόμαστε συχνά ο ένας αντιμέτωπος με τον άλλον, γιατί στην πραγματικότητα είμαστε “ο ένας δίπλα στον άλλον”, ας συνεχίσουμε την ανάλυση... Και έχω ένα όνειρο: μακάρι να μπορέσουν να γίνουν ουσιαστικές προσεγγίσεις, αναγκαίες μπροστά στην ολοένα αυξανόμενη βαρβαρότητα όχι μόνο - και κατά τη γνώμη μου πιθανότατα λιγότερο - μεταξύ του χριστιανισμού και των άλλων θρησκειών που σήμερα δελεάζονται από τον φονταμενταλισμό, αλλά και μεταξύ του χριστιανισμού κι αυτού του οράματος

στο οποίο συμμετέχω, το οποίο προέρχεται από τον χριστιανισμό και το οποίο φιλοδοξεί να διασαφηνίσει τα επικίνδυνα μονοπάτια της ελευθερίας.

Κρίστεβα, Τ., Αυτή η απίστευτη ανάγκη για πίστη, Μπφρ. Κωνσταντίνου, Τ., Μεταίχμιο, Αθήνα, 2010, σ. 157.

Ύμνος στον Θεό

**Βαθιά στις σκοτεινές κοιλάδες
πεθαίνουν οι πεινασμένοι.
Αλλά εσύ τους δείχνεις το ψωμί, και
τους αφήνεις να πεθάνουν.
Εσύ έχεις θρονιαστεί αιώνιος κι
αόρατος
κι αστράφτεις ανελέητος πάνω απ'
το αιώνιο Σχέδιό σου.
Άφησες να πεθάνουνε οι νέοι κι οι
χαροκόποι**

μα αυτούς που θέλαν να πεθάνουν,
δεν τους άφησες...

Πολλοί από κείνους που τώρα
έχουν σαπίσει
πιστεύανε σε σένα, και πεθάναν
γεμάτοι εμπιστοσύνη.

Άφησες τους φτωχούς φτωχοί να
μείνουνε χρόνια και χρόνια
γιατί ήτανε οι πόθοι τους πιο

όμορφοι απ' τον Παράδεισό σου.
Πεθάνανε, αλίμονο, πριν δουν το
φως σου

πεθάνανε μακάριοι, όμως
– και σαπίσαν παρευθύς.

Λένε πολλοί πως δεν υπάρχουν και
τόσο το καλύτερο.

Μα πώς μπορεί να μην υπάρχει
αυτό που μπορεί έτσι να ξεγελά;

Αφού τόσοι και τόσοι ζούνε από
σένα και δεν μπορούν χωρίς
εσένα να πεθάνουν – πες μου, τι

σημασία έχει – τ' ότι δεν υπάρχουν;
Μπέρτολτ Μπρεχτ, Ύμνος στο Θεό.
Μελοποίηση: Ζωή Τάχα.

Θεός και αδερφός

Αυτός που δεν αγαπάει τον αδελφό του, τον οποίο βλέπει, δεν μπορεί να αγαπάει τον Θεό, τον οποίο δεν βλέπει.

Α' Ιω. 4, 20.

Εκκλησία και Αριστερά

Η συζήτηση, στον δημόσιο χώρο, πραγματικοτήτων με δημόσιο χαρακτήρα, καθώς εντός αυτού αναπτύσσονται, με αυτόν διαλέγονται, από αυτόν επηρεάζονται και αυτόν συνδιαμορφώνουν, δεν αποτελεί πολυτέλεια, πολύ περισσότερο δεν

αποτελεί ύποπτη υπερβολή, απερισκεψία, αλλά βαθιά αναγκαιότητα η οποία κυρίως και πάνω από όλα συνδέεται με την ιστορική στιγμή. Τόσο η Εκκλησία, όσο και η Αριστερά, αποτελούν σημεία αναφοράς μεγάλων τμημάτων του ελληνικού λαού, από τα οποία απαιτείται τολμηρή και ξεκάθαρη κατάθεση θέσεων. Βέβαια, μια τέτοια προσπάθεια προϋποθέτει κατάφαση στην αλλαγή ενός κόσμου που αλλάζει και μας αλλάζει, τη στιγμή που όσο εμείς αλλάζουμε τον αλλάζουμε. Ένα πέραςμα, δηλαδή, από την ανεύθυνη παρακολούθηση-ενοχοποίηση της ζωής των άλλων, στην έμπρονη ζωή με τον άλλο, ζωή για τον άλλο, ζωή στον άλλο. Μια αναχώρηση από την εργαλειακή - συστημική κατανόηση του ανθρώπου και μια αυτοπαράδοση στο θαύμα του κοινού, όχι

κατ' ανάγκην ταυτόσημου, βηματισμού.

Σταμούλης, Χ., για το συνέδριο «Εκκλησία και Αριστερά», που οργάνωσε το Τμήμα Θεολογίας του ΑΠΘ, σε συνεργασία με την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, 22-23 Ιανουαρίου 2013, στη Θεσσαλονίκη. Στο Σταμούλης, Χ., Τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι, Αρμός, Αθήνα, 2016, σελ. 78-79.

Ο πατήρ Ανυπόμονος (Γερμανός Δημάκης), κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αγωνίστηκε εναντίον των Γερμανών κατακτητών με τον ΕΛΑΣ. Αργότερα έγινε ηγούμενος στη μονή Αγάθωνος.

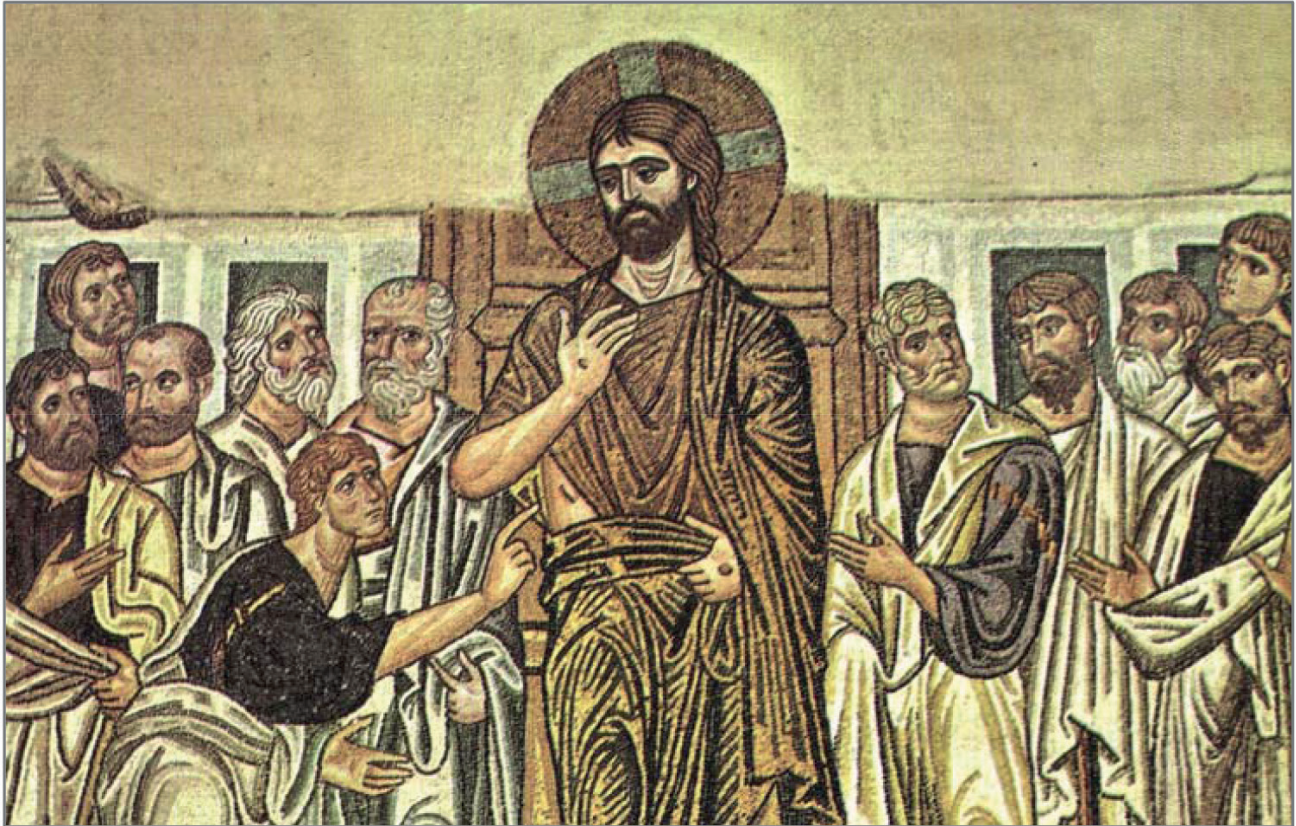
Η αμφιβολία ως στοιχείο της πίστης

«Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σιναπέως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μεταβήθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσῃ ὑμῖν»
Μτ 17, 20

[Σας βεβαιώνω πως, αν έχετε πίστη έστω και σαν κόκκο σιναπιού, θα λέτε σ' αυτό το βουνό “πήγαινε από 'δω εκεί”, και θα πηγαίνει· και τίποτα δε θα είναι αδύνατο για σας]

«Πιστεύω, κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ» Μκ 9, 24

[Πιστεύω, Κύριε! Αλλά βοήθησέ με, γιατί η πίστη μου δεν είναι δυνατή]

**Ψηλάφηση του Θωμά. Ψηφιδωτό
από μονή Δαφνίου 11ου αι.
Η μονή είναι μνημείο της παγκόσμι-
ας κληρονομιάς της Ουνέσκο.**

Ολυμπιάς Κελαϊδή, Το ευλογημένο σποράκι. Λαδοπαστέλ σε χαρτί.

Περιεχόμενα

Θεός

Αποκάλυψη	12
Δημιουργία	41
Βίωμα	88
Λύτρωση	122
Αθεΐα	149

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.